

Nyt uutisia helpolla suomen kielellä, hyvää päivää.

Yle Uutiset selkosuomeksi -lähetyksen selkokieliyys

Ulla Laitinen

Pro gradu -tutkielma

Suomen kieli ja suomalais-ugrilainen kielentutkimus

Kielen oppimisen ja opettamisen tutkinto-ohjelma

Kieli- ja käännöstieteiden laitos

Humanistinen tiedekunta

Turun yliopisto

Huhtikuu 2023

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu

Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

Pro gradu -tutkielma

Kielen oppimisen ja opettamisen tutkinto-ohjelma, suomen kieli ja suomalais-ugrilainen kielentutkimus

Ulla Laitinen

Nyt uutisia helpolla suomen kielellä, hyvää päivää. Yle Uutiset selkosuomeksi -lähetyksen selkokielisyys

67 s.

Pro gradu -tutkielmassani tutkin selkokielisyyttä Yle Uutiset selkosuomeksi -lähetyksessä. Hypoteesini on, että lähetyksessä noudatetaan selkokielelle määriteltyjä selkokielen vaatimuksia, joita ovat yleisten sanojen käyttäminen, vaikeiden sanojen selittäminen, suora sanajärjestys ja virkkeiden lyhyys. Lisäksi selkokielinen puhe on hidasta ja selkeää ja siinä käytetään tuttuja ja yleisiä sanoja. Kuvien täytyy olla yksinkertaisia ja tukea tekstin ymmärtämistä.

Tutkielman tutkimuskysymykset ovat: 1) Mitä kielellisiä tekijöitä käytetään selkoutusten tekstissä? 2) Miten kuvat ja ääni tukevat selkokielistä tekstiä? 3) Millaisen multisemioottisen kokonaisuuden selkoutiset muodostavat?

Tutkin uutislähetystä 14 uutispätkän kautta. Uutispätkät ovat peräkkäisiä uutisaiheita, jotka erotetaan toisista uutisaiheista uutismusiikin ja tunnuksen avulla. Osan uutispätkistä sain uutisten toimittajilta ja osan poimin itse. Uutispätkien valinnassa nojauduin aikuisten perusopetuksen opetussuunnitelmaan.

Uutispätkiä analysoin multisemioottisen sisällönanalyysin avulla. Katsoin uutispätkät useaan kertaan ja poimin niistä tarkempaan analyysiin ydinlauseet. Ydinlauseella tarkoitan lausetta, jossa kerrotaan uutisen keskeinen tieto. Näitä lauseita on 14. Ydinlause toistuu uutispätkässä aina kaksi kertaa yleensä täysin samanlaisena. Analysoin ydinlauseita tekstuaalisesti ja audiovisuaalisesti. Liikkuvan kuvan pysäytin still-kuvaksi, jossa näkyi ydinlause. Lisäksi arvioin koko uutispätkän selkomittarin avulla, jolloin perehdyin tarkemmin uutispätkässä käytettyyn kieleen.

Tuloksista käy ilmi, että pääosin selkoutiset noudattavat selkokielisyyden ohjeita. Ongelmia uutislähetysten selkokielisyyteen tulee silloin, kun uutisessa näytetään suoria haastatteluja. Tällöin teksti ei ole selkokielistä. Toinen ongelma liittyy siihen, että kuva ja ydinlause eivät etene samaan tahtiin, vaan kuva näyttää eri asiaa kuin ydinlauseessa käsitellään. Toisaalta kuva tuo lisätietoa tekstiin, kun tekstissä ei kerrota kaikkea tietoa. Visuaalinen lukutaito on tärkeää kuvan informaation ymmärtämisessä.

Hypoteesini saavat tukea tutkimuksesta, mutta täydentyvät analyysin myötä. Selkomittarin avulla tehty analyysi nostaa esiin tekstiä kokonaisuudessaan, mutta sen käyttö on vaikeaa lyhyessä uutistekstissä. Selkomittaria pitäisi kehittää multisemioottisen tekstin arviointiin kuvien ja äänen tulkitsemisessä.

Avainsanat: selkokieli, selkoaineistot, semiotiikka, sisällönanalyysi, uutiset, suomi toisena kielenä, visuaalisuus

Sisällys

Johdanto	5
1.1 Tutkimuksen tavoitteet	6
1.2 Selkokielliset uutiset	8
1.3 Aikaisempaa tutkimusta	9
1.4 Tutkimuksen eteneminen ja eettisyys	12
2 Tutkimuksen lähtökohdat	14
2.1 Semiotiikka	14
2.2 Multisemiotiikka	16
2.3 Visuaalinen lukutaito ja kuvien analyysi	17
2.4 Selkokieli ja sen keskeiset osa-alueet	18
2.4.1 Selkokielen käyttäminen.....	18
2.4.2 Tekstikokonaisuus	19
2.4.3 Kielen rakenteet.....	21
2.4.4 Sanasto	22
2.4.5 Selkokiellinen puhe.....	24
2.5 Uutinen tekstilajina ja selkokiellisen uutisen vaatimukset	25
3 Tutkimusaineisto ja menetelmät	28
3.1 Aineisto	28
3.2 Tutkimusmenetelmät	28
3.3 Selkomittarin käyttö tekstin selkokiellisuuden arvioinnissa	30
4 Analyysi	32
4.1 Selkouutisten ydinlauseet	32
4.1.1 Ydinlauseisiin tehdyt muutokset	34
4.1.2 Ydinlauseiden rakenteet.....	35
4.1.3 Yhteenvettoa ydinlauseiden rakenteesta	37
4.2 Sanojen selkokiellisyys	38
4.2.1 Abstraktit ja monimerkityksiset sanat.....	39
4.2.2 Pitkät yhdyssanat.....	41
4.3 Selkomittarilla tehdyn arvioinnin tulokset	42

4.3.1	Haastattelujen litterointi	45
4.3.2	Haastattelun tiivistäminen epäsuoran kerronnan avulla	46
4.4	Kuvan, äänen ja tekstin yhteistyö selkouutisissa	47
4.4.1	Kuva ja taustäääni tukevat ydinlausetta	47
4.4.2	Kuva tukee ydinlausetta	48
4.4.3	Kuva ja taustäääni tukevat osittain ydinlausetta	49
4.4.4	Kuva tukee osittain ydinlausetta	51
4.4.5	Kuva ei tue ydinlausetta	53
4.4.6	Kuva antaa lisää tietoa ydinlauseeseen	54
4.4.7	Yhteenvetoa kuvan, äänen ja tekstin merkityksestä	55
4.5	Multisemioottisuus selkouutisissa	55
4.5.1	Uutislähetyksen visuaalisuus	56
4.5.2	Uutislähetyksen auditivisuus	57
4.5.3	Uutislähetyksen tekstuaalisuus	58
5	Päätäntö	60
5.1	Multisemioottisuus selkouutisissa	60
5.2	Selkomittarin kehittäminen ja selkouutiset oppimisen tukena	62
Lähteet	64

Johdanto

Tutkin selkokielisyyden keinoja Yle Uutiset selkosuomeksi -televisiolähetyksessä. Kiinnitän huomioni uutislähetykseen kokonaisuutena eli tarkastelen uutisten selkokielisyyttä sekä tekstin, kuvien että äänen avulla. Näkökulmani on multisemioottinen, millä tarkoitan, että käsittelen audiovisuaalista uutista kokonaisuudessaan tekstinä. Aineistonani on 8 selkouutisten lähetystä syys- ja lokakuulta 2022. Näistä uutisista olen poiminut tutkimukseeni 14 uutispätkää. Uutispätkällä tarkoitan reilun minuutin kestävää uutista jostakin aiheesta, kuten sairaanhoitajien lakko, sähkön hinnan nousu ja Kikasta tehty elokuva. Lähetyksessä on kolme uutispätkää, eli uutisissa käsitellään kolmea aihetta. Tämän lisäksi lopuksi on säätiedotus. Olen rajannut tutkimuksesta pois uutiset, jotka käsittelevät sotaa. Haluan keskittyä uutispätkiin, jotka liittyvät arkeen ja Suomessa tapahtuviin asioihin. Haluan uutisten tuovan esiin asioita opiskelijoiden uudesta kotimaasta enkä halua, että uutiset mielletään vain informaationa vaikeista ja surullista asioista. En myöskään käsittele säätiedotteita, koska niissä käytetään kuvana vain sääsymboleita kartalla.

Opetan suomea aikuisille maahanmuuttajataustaisille oppijoille ja käytän opetuksessani selkokielisiä uutisia. Maahanmuuttajataustaisuus tarkoittaa tässä sitä, että kaikki oppijat ovat muuttaneet Suomeen jostakin muusta maasta eivätkä osaa ennestään suomen kieltä. Useat opiskelijani ovat myös ensimmäistä kertaa koulussa, koska he eivät ole käyneet koulua kotimaassaan. Arvioin opiskelijoiden kielitaitoa *Eurooppalaisen viitekehäyksen* mukaan (Kielitaidon tasojen kuvausasteikko 2003), mutta on erilaista arvioida vähän koulutetun oppijan kielen edistymistä suhteessa korkeasti koulutetun oppijan kielitaitotasoon.

Kielikäsitteykseni kielen oppimisesta on funktionaalinen (ks. Aalto–Mustonen–Tukia 2009, Halliday 1995, Tomasello 2008). Tällä tarkoitan sitä, että kieltä opitaan käytön ja oman tarpeen kautta. Pidän kieltä myös merkitysjärjestelmänä, jonka päämäärä on sosiokonstruktiivinen, eli kieli perustuu haluun ymmärtää ja tulla ymmärretyksi (ks. Berger–Luckmann 2003). Yhtenä tavoitteena opetuksessani on, että opiskelijat oppivat seuraamaan uutisia sekä itsekseen kotona että ohjatusti tunnilla. Selkokieli voi tukea maahanmuuttajien kotoutumista Suomeen (Leskelä–Uotila 2020, 248). Uutisten kautta tietää, mistä asioista Suomessa puhutaan ja mitkä ovat tärkeitä asioita suomalaisessa yhteiskunnassa. Selkokielen avulla voidaan lisätä myös tiedon kognitiivista saavutettavuutta (Mt., 232).

Saavutettavuudesta puhutaan usein teknisenä saavutettavuuden muotona, kuten verkon tai fyysisen saavutettavuuden mahdollisuutena. Yhteiskunnan muidenkin tekijöiden, kuten kielen, tulisi olla kognitiivisesti saavutettavissa. (Leskelä–Uotila 2020, 231.) Saavutettavan viestinnän avulla voidaan lisätä osallisuutta yhteiskuntaan ja kulttuuriin, ja sen pohjalta myös yhteiskunnallista yhdenvertaisuutta. Viestinnän monimuotoisuus on yksi avainkäsite saavutettavuudessa. Monimuotoisuuden avulla viestintää pystytään tehostamaan käyttämällä kirjoituksen ohella viestissä myös kuvaa ja ääntä. (Hirvonen–Kinnunen 2020, 5–6.) Kognitiivisesta saavutettavuudesta puhutaan, kun huomio kiinnitetään tietoon ja ymmärtämiseen liittyviin tekijöihin. Selkokieli nähdään yhtenä keskeisenä tekijänä kognitiivisessa saavutettavuudessa. (Leskelä–Uotila 2020, 232.)

Tämän tutkimuksen avulla olen kiinnostunut saamaan tietoa, joka auttaa suomen kielen oppijoiden kielen oppimista ja käyttöä. Tutkimuksen tarkoitus on saada selville, mitä tekijöitä selkokielisissä uutisissa hyödynnetään, jotta asioista saadaan helpommin ymmärrettäviä. Tutkimus antaa omaan opetukseeni uutta näkökulmaa siitä, miten selkokieliset uutiset välittävät tietoa saavutettavassa muodossa. Tämä sisältää myös tavoitteen opetukseen, että oppijat oppivat hyödyntämään uutisten ymmärrystä lisääviä tekijöitä. Tutkimus nostanee esiin uusia näkökulmia myös muiden suomen kielen opettajien käyttöön. Yleisemmällä tasolla tutkimus vastaa tarpeeseen saada lisää tietoa selkokielen käyttämisestä mediassa.

1.1 Tutkimuksen tavoitteet

Tutkimuksen lähtökohtana on selvittää, millaisia multisemioottisia keinoja käytetään Yle Uutiset selkosuomeksi -lähetyskässä. Jatkossa puhun selkouutisista, kun viitataan tähän ohjelmaan. Tutkimuksessa käytän teoriaohjaavaa menetelmää. Hyödynnän tutkimuksen teoriasta esiin nousevia teemoja, joiden perusteella etsin aineistosta niihin liittyviä tekijöitä. Tutkimusmetodini on multisemioottinen sisällönanalyysi. Teorian ja aineiston lisäksi tarkastelun näkökulmana on selkokielen ohjeistus. Tutkimuksessa esittelen selkokieliset uutiset (luku 1.2) ja tuon esiin selkokielen lähtökohdat (luku 2.4).

Hypoteesini perustuvat selkokielen ohjeisiin. Uskon, että selkouutisissa käytetään helppoa suomen kieltä, joka näkyy erityisesti kielen rakenteissa ja sanastossa. Ajattelen myös, että kuvat tukevat uutisten ymmärtämistä siten, että uutiskuvan avulla voidaan avata kielellisiä käsitteitä. Lähtöoletuksena on, että selkouutisissa hyödynnetään kolmea eri tekijää eli tekstiä, kuvaa ja ääntä ymmärtämistä tukevalla tavalla.

Tutkimuskysymykset ovat seuraavat:

- 1) Mitä kielellisiä tekijöitä käytetään selkouutisten tekstissä?
- 2) Miten kuvat ja ääni tukevat selkokielistä tekstiä?
- 3) Millaisen multisemioottisen kokonaisuuden selkouutiset muodostavat?

Tutkimuksessa analysoin selkouutisissa käytettyä tekstiä ja tutkin, miten kuvaa ja ääntä käytetään osana uutista. Selkouutisten teksti on nähtävissä sekä tekstityksenä että kuunneltavissa ääneen luettuna. Haastattelujen puhe on litteroitu tekstitykseksi tai ilmaistu epäsuorana ilmauksena. Analysoin aluksi tekstejä ydinlauseiden rakenteen ja sanaston avulla, minkä jälkeen pureudun koko tekstiin selkomittarin kautta. Selkomittari on kehitetty Selkokeskuksessa, joka on selkokielen asiantuntijakeskus. Selkokeskus pyrkii parantamaan selkokielen asemaa ja edistämään selkokielen käyttöä. Selkokeskus myös kehittää selkokieltä ja selkokielen ohjeistuksia. (Selkokeskus.) Nostan esiin selkomittarilla mitattavia tekijöitä luvussa 3.3. Selkomittarin avulla tehdyn analyysin jälkeen tutkin, miten kuvat ja ääni liittyvät tekstiin. Teen multisemioottisen taulukon, jossa vertaan uutisen tekstiä ja tekstiin liitettyä kuvaa ja ääntä. Analyysin tulosten perusteella pohdin, miten kuva ja ääni vaikuttavat tiedon ymmärrettävyyteen.

Tutkimus antaa näkökulman siihen, miten selkomittarin avulla voidaan tutkia mediassa käytettävää selkokieltä. Tätä tietoa voidaan soveltaa selkokielen eri tekstilajien tarkasteluun. Selkokieltä on kehitetty Suomessa jo melkein neljäkymmentä vuotta eri toimijoiden kesken, mutta selkokielen tutkimus on kuitenkin melko vähäistä. (Leskelä–Uotila 2020, 247.) Vuonna 2015 kirjoitettiin, että kuvien käyttöä selkokielisyyden tukena ei ole juurikaan tutkittu (Leskelä–Kulkki–Nieminen 2015, 58). Myös vuonna 2023 tehty tutkimus selkokielessä käytettävistä kuvista nostaa esiin sen, että Suomessa ei ole tutkittu selkokielisten tekstien visuaalista kokonaisuutta (Kulkki–Nieminen 2023, 61). Haluan tällä tutkimuksella tuoda yhden näkökulman mediatekstien visuaaliseen analyysiin.

Useissa tutkimuksissa selkokieltä ja kielen ymmärtämistä on tutkittu lehti uutisten avulla. Auli Kulkki–Nieminen (2010) ja Jenni Stolt (2021) käyttävät tutkimuksensa aineistona Selkosanomien (aik. Selkouutiset) uutisia. Uusimmassa tutkimuksessaan Kulkki–Nieminen (2023) tutkii Selkosanomissa käytettyjä kuvia ja niiden kuvatekstejä. Cristina Nummi (2013) vertaa tutkimuksessaan Selkosanomien ja Helsingin Sanomien sanastotason selkeyttä. Irja Vinnin (1998) materiaalina ovat selko- ja yleiskieliset tekstit muun muassa selkokirjoista ja

Selkouutisista (nyk. Selkosanomat). Leealaura Leskelä (2022) käyttää tutkimuksen menetelmänä keskusteluanalyysia. Tutkimuksen aineistona ovat käydyt keskustelut kehitysvammaisten ja heidän hoitajiensa välillä. Tutkimus nostaa esiin selkokielen käyttöä kehitysvammaisten kanssa keskusteltaessa. Stoltin (2021) tutkimus nostaa esiin kahden eri ryhmän eroja kielen ymmärtämisessä. Ryhmään yksi kuuluvat henkilöt, joilla on pysyviä tai synnynnäisiä neurobiologisia syitä selkokielen tarpeelle. Toiseen ryhmään kuuluvat maahanmuuttajataustaiset suomen kielen opiskelijat. (Mt., 7–8.) Luvussa 1.4 käsittelen näitä tutkimuksia tarkemmin kuin tässä luvussa, ja nostan esiin tämän tutkimuksen kannalta myös muita merkittäviä tutkimuksia.

Lähtökohtani selkokielen tutkimukseen poikkeaa aikaisemmista tutkimuksista siten, että tutkimukseni aineistona on television uutislähetyksessä käytettävä selkokieli ja liikkuva kuva. Lisäksi painotan selkokielen käyttöä suomen kielen oppijoiden kannalta. Tämä tutkimus antaa lisää tietoa sekä selkokielen käytöstä mediatekstinä että kuvien merkityksestä osana selkotekstiä.

1.2 Selkokielliset uutiset

Yle Uutiset selkosuomeksi -televisiolähetykset alkoivat vuonna 2015. Sitä ennen – jo vuodesta 1992 lähtien – selkokiellisiä uutisia oli esitetty radion kautta ulkosuomalaisille. (Ojamies 2015, tiedote.) Suomessa asuvat maahanmuuttajat nousivat selkouutisten pääkohdeyleisöksi 2000-luvun alussa (Leskelä 2019, 270). Ylen selkouutisia voi katsoa televisiosta (TV1) ja verkosta (www.yle.fi/uutiset/osasto/selkouutiset/). Selkouutiset näytetään TV1:ssä joka arkipäivä klo 16.40. Ne kestävät neljä minuuttia. Uutisia voi myös kuunnella radiosta (Radio Suomi). Selkouutiset televisiossa ja radiossa poikkeavat toisistaan osittain sisällön ja keston suhteen. Selkouutiset voi katsoa myös Kielikoulu-sovelluksen kautta. Silloin tekstin ymmärtämiseen voi saada apua omalla äidinkielellä, kun ohjelma kääntää tekstin sanoja näkyviin ruudulle. Palvelussa on tällä hetkellä käytössä 14 eri kieltä kuten arabia, englanti, kurdi, somali (Kielikoulu). Tässä tutkielmassa tarkastelen selkouutisia televisio-ohjelmana.

Selkouutisissa uutisteksti tulee näkyviin sekä tekstityksenä että ääneen luettuna. Puheesta käytetään nimeä selkouutispuhe, joka on hitaampaa ja selkeämmin äännettyä kuin yleiskielinen puhe (Leskelä–Kulkki-Nieminen 2015, 73). Lähetyksessä käytettävät haastattelut ovat kuitenkin haastateltavan puhetta, joka on litteroitu ja tekstitetty. Välillä

haastattelut kerrotaan epäsuoran ilmauksen avulla. Selkokielisten uutisten rakenne koostuu kolmesta uutisesta ja säätiedotuksesta. Usein uutiset alkavat niin sanotulla kovalla uutisella, joka käsittää ajankohtaisia asioita (mm. sotauutiset), politiikkaa ja taloutta. Kovat uutiset perustuvat faktaan (Kulkki-Nieminen 2010, 101). Usein uutisten kolmantena uutispätkänä on pehmeä uutinen, joka käsittelee kulttuuria ja taidetta. Pehmeän uutisen kriteerinä on usein asian mielenkiintoisuus (mp.). Viimeisenä tulevat säätiedot. Uutisten rakenteeseen kuuluu myös, että uutiset alkavat aina tunnuskuvalla ja siihen liittyvällä musiikilla sekä tervehdyksellä *Nyt uutisia helpolla suomen kielellä, hyvää päivää*. Jokaisen uutisen välissä ja ennen säätiedotusta on myös tunnuskuva, jossa lukee *Yle Uutiset selkosuomeksi*. Uutisten lopuksi näytetään tunnuskuva, jossa toivotetaan *Näkemiin* ja sen jälkeen ruudulle tulee nettiosoite *yle.fi/selkouutiset*.

1.3 Aikaisempaa tutkimusta

Nostan tässä esiin tutkimuksia, jotka liittyvät selkokieleen tai ovat muulla tavoin oleelliselta osalta vaikuttaneet tämän tutkielman syntyyn. Aluksi tuon esiin selkokieleen liittyviä väitöskirjoja, ja niiden lisäksi nostan esiin väitöskirjan, jossa tutkitaan haastattelu-uutisen multisemioottisuutta. Sitten esittelen pro gradu -tutkielmia, joissa tutkitaan selkokielen ymmärrettävyyteen liittyviä tekijöitä. Tässä tutkielmassa olen käyttänyt apuna uusinta tutkimusta selkokielestä, joten lopuksi tuon esiin myös tutkimuksia selkokielen käytöstä ja siihen liittyvistä ohjeista.

Joulukuussa 2022 ilmestyi uusi väitöskirja selkokielestä. Leealaura Leskelän (2022) väitöskirjan aiheena on puhuttu selkokieli ja sen nimi on *Selkopuhetta! Puhuttu selkokieli kehitysvammaisen henkilön ja ammattilaisen vuorovaikutuksessa*. Tutkimuksen metodi on keskusteluanalyysi, jonka avulla selvitetään kehitysvammaisen puhujan ja ammattilaisen vuorovaikutusta. Tutkimuksessa huomio kiinnitetään keskustelutilanteen etenemiseen ja ymmärtämisen vaikeuksien ratkaisemiseen. (Leskelä 2022, 18–19.) Tutkimuksen tulosten mukaan ammattilaisen vuorovaikutuksessa korostuu yhteistyön merkitys ja tiedon ymmärtämisen varmistaminen. Tutkimuksen perusteella tutkija esittää muokkauksia selkopuheen ja vuorovaikutuksen suosituksiin. (Mt., 3–4.) Selkopuheen osalta Leskelä nostaa esiin, että puheessa on tärkeää käyttää puhekielen tavallisia ja yksinkertaisia rakenteita. Aikaisempi suositus finiittiverbin eli persoonamuodossa taipuvan verbin käytöstä ei ole keskeinen seikka puheessa. (Mt., 101–102.)

Auli Kulkki-Niemisen (2010) väitöskirja *Selkoistettu uutinen*, pureutuu selkokielisiin uutisiin lehden tekstien kautta. Hänen aineistonaan on ollut Selkouutiset (nyk. Selkosanomat) -lehden uutisjutut. Kulkki-Niemisen tutkimuksessa korostuu tekstin rakentuminen ja hän tarkastelee tutkimuksessa lukijan puhuttelua ja tekstin tarkentavia osia. (Kulkki-Nieminen 2010, 225–226.) Tutkimuksen tuloksena on, että tekstejä pitää muokata kirjoittajan tulkintaan pohjautuen. Tärkeää on lähtötekstien suoran esityksen muuttaminen yksinkertaisemmaksi ja usein epäsuoraksi. Lause- ja lausekepituuden lyhentämisen avulla pyritään tukemaan työmuistin toimintaa ja edistämään luetun ymmärtämistä. Teemankulussa käytetään mallia, jossa samaa asiaa toistetaan useaan kertaan. Tekstien aloituksessa korostuu vuorovaikutteisuus tai faktapohjaisuus, joka korostaa uutisen keskeisiä tietoja. (Mt., 227–228.)

Kolmas selkokielestä tehty väitöskirja, *Tekstistä selkoa*, on Irja Vinnin (1998) tutkimus, joka tutkii kehitysvammaisten aikuisten luetun ymmärtämisen eroja selko- ja yleiskielisissä teksteissä. (Vinni 1998, 12). Tutkimuksessa luetun ymmärtämistä mitataan eri tasojen avulla, joita ovat tunnistava, toistava, päättelevä ja arvioiva ymmärtäminen. Tunnistava taso on heikoin ymmärtämisen luokka, johon kuuluu mekaaninen lukeminen ilman asian ymmärtämistä. Arvioiva ymmärtäminen sisältää syy–seuraussuhteiden ymmärtämistä ja johtopäätösten tekemistä luetusta tekstistä. (Mt., 62, 66.) Tulosten mukaan lukijat saavuttavat korkeamman lukemisen ymmärtämisen tason, kun he lukevat selkokielisiä tekstejä. Yleisten sanojen toistojen määrä ja toiston runsaus auttavat ymmärtämisessä, samoin paljon virkkeitä sisältävät tekstit ymmärretään paremmin kuin vähän virkkeitä sisältävät. Substantiivien suuri määrä vaikeuttaa tekstin ymmärrettävyyttä. (Mt., 72–73.)

Tutkielmaani liittyy keskeisesti myös Leena Immosen (2020) väitöskirja, jossa hän tutkii television haastattelu-uutisen multisemioottisuutta. Väitöskirjan nimi on *Television haastattelu-uutinen multisemioottisena tekstilajina*. Tutkimus selvittää, millaista on television haastattelu-uutisen verbaalisen ja visuaalisen kielen yhteistyö sekä miten multisemioottisuus rakentuu haastattelu-uutisissa. (Immonen 2020, 7.) Tuloksista selviää, että haastattelu-uutinen on tekstilaji, joka rakentuu tietyn kaavan mukaan. Verbaalinen ja visuaalinen kieli ovat haastattelu-uutisessa joko rinnasteisessa tai alisteisessa suhteessa toisiinsa. Tekstuaalisessa tarkastelussa ilmenee myös, että sanan ja kuvan käyttämisessä näkyvät sekä verbaalisen kielen vaatimukset että kuvassa esiintyvien toimintojen yhteistyö. Monipuolisuutta teksteihin saadaan verbaalisen ja visuaalisen kielen yhteistyön avulla. (Mt., 8.)

Käytän omassa tutkimuksessani multisemioottista lähtökohtaa ja tukeudun Immosen työhön multisemioottisen tekstin käsitteen käyttämisessä. Analysoitujen tekstien pohjalta olen tehnyt taulukon, jonka avulla voin näyttää kuvan, tekstin ja äänen yhteenliittymisen. Immonen on käyttänyt samantyylistä tapaa väitöskirjassaan, kun hän esittelee kuvankaappauksen avulla lähetyksestä kopioituja still-kuvia ja niihin liitettyä selostusta. Omassa tutkimuksessani olen liittänyt still-kuvan viereen äänen analyysin ja ydinlauseen. Ydinlauseen avulla tarkastelen uutislähetyksen yhtä hetkeä tarkemmin.

Esittelen seuraavaksi selkokielestä tehtyjä pro gradu -tutkielmia. Jenni Stoltin tutkielma vuodelta 2021, *Selkolukijat selkouutisten testaajina*, tutkii Selkosanomien uutistekstien ymmärrettävyyttä. Hän tutkii vastaanottajalähtöisesti tekstin ymmärrettävyyttä viiden koehenkilön avulla. Koehenkilöt on jaettu kahteen selkokieltä tarvitsevaan ryhmään. Toiseen ryhmään kuuluvat henkilöt tarvitsevat selkokieltä neurobiologisten syiden takia, ja toisen ryhmän tarve selkokielelle on väliaikaista ja perustuu suomen kielen oppimiseen. (Stolt 2021, 56.) Erot näiden ryhmien välillä näkyvät siten, että kielenoppijoiden ryhmässä ymmärtämistä vaikeuttaa oppijoiden hallitseman sanaston suppeus ja kulttuuriin liittyvät tekijät. Kummankin ryhmän uutisten ymmärrettävyyttä heikentää sanaston vaikeus, tiedon puute sekä aiheen abstraktius. Yksittäisenä ymmärtämistä helpottavana tekijänä nousee esiin kuvan merkitys (Mt., 58.) Stolt nostaa esiin myös huomionsa siitä, että vaikka selkotekstejä kirjoitetaan heterogeeniselle kohderyhmälle, välillä olisi tarpeen muokata tekstejä eri kohderyhmille. (Mt., 60.) Stolt tuo tutkimustaan esille myös Virittäjän 1/2023 artikkelissa *Selkoa sanomista – Selkolukijoiden havainnot selkokielisten uutistekstien ymmärrettävyydestä*.

Ymmärrettävyyden tekijöiksi nostetaan esiin samaistuminen aiheeseen, motivaatio, ulkoasu (eli taitto ja lihavointi) ja kuvat. (Stolt 2023, 142–144.)

Cristina Nummi (2013) on tutkielmassaan *Sanastotason selkeys selkokielisessä tekstissä* vertaillut Selkosanomien ja Helsingin Sanomien uutisartikkeleita ja tutkinut tekstien eroja. Hän nostaa selkokielisen tekstin keskeisiksi piirteiksi tekstin lyhyden, pitkien yhdyssanojen vähyyden ja verbien substantivoinnin välttämisen. (Nummi 2013, 62–63.) Selkokielinen teksti on tutkielman mukaan lyhyempi, selkeämpi sekä havainnollisempi kuin yleiskielinen teksti (Mt. 65). Nummi tutkii myös sisältösanojen abstraktiutta kolmen luokan mukaan, joista kolmas luokka on abstraktein eli vaikein ymmärtää. Kolmannen abstraktioluokan sanoja on selkotekstissä huomattavan vähän verrattuna yleiskieliseen tekstiin, kun taas ensimmäisen

luokan sanoja on huomattavan paljon verrattuna yleiskieliseen tekstiin. (Mt., 64.) Nummi kiinnittää huomion myös abstraktin sanan ymmärrettävyyteen, sillä kaikkia abstrakteja sanoja ei ole välttämättä vaikea ymmärtää (mp.).

Tekemäni tutkimus nojautuu selkokielestä annettuihin ohjeisiin. Vertailen niiden toteutumista selkokielisten uutislähetysten kielen käytössä. Käytän lähdemateriaalinani Leealaura Leskelän (2019) kirjoittamaa teosta *Selkokieli. Saavutettavan kielen opas*. Teos kokoaa uusimman tiedon selkokielestä ja kielellisestä saavutettavuudesta. Teokseen on koottu selkokielen kirjoittamisen ja puhumisen ohjeita. Selkokielen puhumista tarkastellaan myös Leealaura Leskelän ja Camilla Lindholmin toimittamassa teoksessa *Haavoittuva keskustelu. Keskustelunanalyttisiä tutkimuksia kielellisesti epäsymmetrisestä vuorovaikutuksesta* (2012). Siihen on koottu tutkimuksia kielellisesti epäsymmetrisestä keskustelusta. Käytän tutkielmassani yhtenä osana tämän teoksen antamaa lähtökohtaa selkokielisen puheen ominaisuuksista.

Uusin tutkimus visuaalisuuden merkityksestä selkokielen ymmärtämiseen ilmestyi keväällä 2023. Auli Kulkki-Nieminen on tehnyt tutkimuksen *Journalistisen valokuvan rekontekstualisoiminen selkouutiseen*. Tutkimus yhdistää visuaalisten ja kirjallisten merkitysten analyysitapoja selkokielen tutkimukseen. (Kulkki-Nieminen 2023, 60.) Tutkimuksen aineistona on Selkosanomat-lehdessä käytettävät kuvat. Kuvia on analysoitu kuvatekstien avulla. Tutkimuksessa tuodaan esiin, että kuvatekstien tarkoitusta pitäisi määrittää tarkemmin. Kuvatyypeittäin pitäisi miettiä, miten pitkiä kuvatekstit voivat olla ja milloin tarvitaan kuvaselosteita. Kuvatekstin painoarvo ei saisi olla liian suuri osa uutisesta. Kulkki-Nieminen nostaa esiin myös, että jos lehdellä olisi mahdollista käyttää omaa kuvamateriaalia, uutisissa olisi mahdollista huomioida paremmin selkokuvituksen erityispiirteet. (Mt., 83.)

1.4 Tutkimuksen eteneminen ja eettisyys

Tutkimus etenee siten, että luvussa 2 käsittelen tutkimuksen lähtökohtia, joita ovat semiotiikka, multisemiotiikka ja visuaalinen lukutaito. Lisäksi nostan esiin selkokielen osa-alueet eli tekstikokonaisuuden, lause- ja virkerakenteen, sanaston sekä selkokielisen puheen. Lopuksi tuon esiin uutisen tekstilajin. Luvussa 3 esittelen tutkimusaineiston ja menetelmät, ja tuon esiin selkomittarin käytön tekstin selkokielisyyden arvioinnissa. Analyysiluvussa 4 analysoin uutispätkiä ydinlauseiden avulla. Tuon esiin ydinlauseisiin tehtyjä muutoksia,

lauseiden rakennetta ja ydinlauseissa käytettyjä sanoja. Käsittelen omassa alaluvussaan selkomittarin avulla tehtyä arviointia koko uutispätkästä. Käsittelen tässä luvussa myös kuvan, äänen ja tekstin yhteistyötä, jota esittelen taulukon muodossa. Lisäksi tuon esiin selkouutisten multisemioottisuutta visuaaliselta, auditiiviselta ja tekstuaaliselta kannalta. Luvussa 5 tuon esiin tutkimustiedon tuloksia. Pohdin tutkimuksesta saadun tiedon soveltamista suomen kielen opiskelijoiden opettamiseen ja selkomittarin kehittämiseen. Kiinnitän huomion myös liikkuvan kuvan käyttämiseen selkokielessä.

Tutkimus noudattaa tieteelle asetettua eettisyyden vaatimusta. Tutkimustarkoituksiin aineistoa voi kerätä julkaistuista teksteistä tai julkisista puheista (Luodonpää-Manni ym. 2020, 20). Tutkimusaineistona on Yle Uutiset selkokieleksi -televisiolähetykset, jotka ovat kaikille nähtävissä sekä television että internetin kautta. Selkouutiset näkyvät Ylen Selkouutisarkistossa (yle.fi/uutiset/osasto/selkouutiset/selkouutisarkisto) kolme kuukautta ilmestymisen jälkeen. Tekijän hallussa ovat tutkimuksessa käytetyt uutislähetykset tallennettuna tiedostoon (One Drive). Tämän lisäksi minulla on tallennettuna myös laajemmat analyysikokonaisuudet. Tutkimuksen lähtökohtaan ja tutkimusasetelmaan on vaikuttanut tekijän oma mielenkiinto selkokielen käytöstä opetuksen ja kotoutumisen tukena. Tutkimusaineistoksi olen valinnut Yle Selkouutiset -televisiolähetyksen, koska käytän tätä materiaalia omassa opetuksessani. Ymmärrän, että selkokieltä käytetään kaikkia selkokieltä tarvitsevien ryhmien hyväksi, mutta nostan tutkimuksessani esiin suomen kielen oppijoiden kielenkäytön tarpeen erityisaseman.

2 Tutkimuksen lähtökohdat

Tutkimukseni teoreettisina lähtökohtina uutistekstin analyysiin on mediatekstin multisemioottisuus ja visuaalinen lukutaito. Mediatekstillä tarkoitan selkouutisten lähetyksiä. Multisemioottisuutta lähestyn semiotiikan kautta ja visuaaliseen lukutaitoon liitän myös visuaalisuuden kieliopin. Tutkimukseni lähtökohtiin kuuluvat myös selkokieleen liittyvät ohjeet, joita käsittelen luvussa 2.4.

2.1 Semiotiikka

Semiotiikka sanana tarkoittaa merkkijärjestelmiä ja niiden tutkimusta. Sanalla on juuret muinaiskreikan sanassa *sēma*, joka tarkoittaa 'merkkiä'. Semiotiikka voidaan jakaa kolmeen tutkimustapaan, joita ovat syntaksi, semantiikka ja pragmatiikka. Syntaksin avulla tarkastellaan merkkien keskinäisiä suhteita. Semantiikka pohtii merkkeihin liittyviä merkityksiä ja pragmaattinen lähtökohta pureutuu merkin ja sen käytön suhteeseen. (Kuiri 2012, 7.) Semiotiikan lähtökohtana on tutkia asioita, ilmiöitä, tekoja ja tapahtumia merkitysten tuottajina. Asiaan liitettävä merkitys tuodaan esiin merkin avulla. (Veivo–Huttunen 1999, 7–9.) Merkki tarkoittaa toisen asian toistamista merkin avulla, jolloin se korvaa tarkoitettua ja samalla viestii siitä. (Kuiri 2012, 7.) Kuva toimii merkkinä katsojan ja kulttuurin välisessä vuorovaikutuksessa (Veivo–Huttunen 1999, 11). Kuvien erilaiseen tulkintaan vaikuttaa kuitenkin tulkitsijan kulttuurista (Stolt 2021, 58). Yleensä merkkejä tutkittaessa keskitytään vakiintuneisiin merkkeihin, jotka muodostavat merkkijärjestelmiä. Kulttuurisidonnaisuus liittyy kuitenkin merkkijärjestelmien käyttöön, mikä tarkoittaa, että merkkijärjestelmät muuttuvat ajan kuluessa. (Kuiri 2012, 7.)

Semiotiikka sisältää useita suuntauksia, joista tunnetuimmat jaetaan kahden näkemyksen alle. Ferdinand Saussure (1857–1913) oli kielitieteilijä, joka tulkitsi merkkejä osana sosiaalista maailmaa. Hän korosti semiotiikan merkkijärjestelmien ja merkkien toiminnan lainalaisuuksia. (Veivo–Huttunen 1999, 16.) Charles Sanders Peirce (1839–1914) puolestaan rinnasti semiotiikan logiikkaan eli ajatuksen analyysiin. Hänen näkemyksensä mukaan merkkien välityksellä tapahtuu niin merkitysten muodostuminen kuin tiedon välittyminen ja lopulta myös ajattelu. (Mt., 17.) 1960-luvulta alkanut nykysemiotiikka perustuu kummankin tutkijan näkemyksiin. Nykysemiotiikassa huomion kohteena on merkkien ja merkkijärjestelmien lisäksi toiminta eli vuorovaikutus merkkien kanssa ja niiden välityksellä. Nykypäivänä semiotiikka tutkii myös merkkien ja merkkijärjestelmien vaikutusta ajatteluun

ja tunteisiin. (Mt., 18.) Merkin perustana on edelleen korvaavuus eli jokin merkki edustaa jotakin toista asiaa. Merkin muodostaa jokin merkkiväline, kuten rahan merkinä setelit. (Mt., 23.)

Kielen merkitystä informaation välittämisessä käytettävänä merkkijärjestelmänä tuo esiin Juri Lotman (1990). Merkin korvaavuus luo suhteen merkin ja merkityksen välille.

Merkki on esineiden, ilmiöiden ja käsitteiden aineellistunut korvike yhteisön informaation vaihdossa. Näin ollen merkin keskeinen tuntomerkki on sen kyky toteuttaa korvaamisen funktio. Sana korvaa asian, esineen ja käsitteen; raha korvaa hinnan, yhteiskunnallisesti välttämättömän työn; kartta korvaa alueen; arvomerkit korvaavat vastaavan sotilasarvon. (Lotman 1990, 10.)

Merkkejä voidaan jakaa kahteen ryhmään, joita ovat ehdolliset ja kuvaavat. Ehdolliset ovat sovittuja merkityksiä, kuten liikennevalot. Kuvaava merkki puolestaan tarkoittaa esimerkiksi piirroksen avulla ilmaistua merkitystä. Tällainen merkki on esimerkiksi piirretty kuva tuolista. (Lotman 1990, 10–12.) Merkitys on moniulotteinen käsite, sillä oletuksen mukaan jokaisella merkillä on olemassa merkitys, johon merkin toiminta perustuu. Kommunikaation ja ymmärryksen edellytyksenä on, että eri henkilöt liittävät saman käsitesisällön samoihin merkkeihin. (Veivo–Huttunen 1999, 24–25.) Uuden kielen oppiminen on vaikeaa, koska eri asioita kutsutaan eri kielissä eri nimillä eli käytettävä sanasto on erilainen. Saman merkityksen liittyminen merkkiin eri tilanteissa täytyy varmentaa. Varmentaminen tapahtuu vertaamalla merkkiä ja todellisuutta toisiinsa, joten merkin avulla on vaikeaa selittää fiktiivisten ja abstraktien asioiden merkitystä. (Mt., 25.)

Omassa tutkimuksessani tukeudun nykysemiotikan käsitteeseen merkistä. Lotmanin (1990) antama määritelmä merkin korvaavuudesta tukee kielen oppimista kuvien avulla. Kun merkin funktion mieltää sanan tai käsitteen korvaavuutena, kuvien avulla voi oppia käsitteiden nimiä uudessa kielikontekstissa. Selkouutisten lähetys on liikkuvaa kuvaa ja usein kuvassa on myös toimintaa. Suhtaudun liikkuvaan kuvaan myös korvaavuuden käsitteen avulla, jolloin kuva määrittää tiettyä tekemistä ja siihen liitettyä käsitettä. Kuvan tulkitsemisen tavoitteena ei ole pohtia, mitä kuvan liike merkitsee tai mitä sillä tavoitellaan, vaan tavoitteena on kuvan avulla saada informaatiota aiheesta. Esimerkiksi kuvan avulla voidaan näyttää vuorovaikutusta, kun

kuvan henkilöt keskustelevat jostakin aiheesta. Liikkuvan kuvan voi pysäyttää myös still-kuvaksi, jolloin sitä voi tarkastella yksityiskohtaisesti.

2.2 Multisemiotiikka

Multisemiioottisuus yhdistää multimodaalisen ja multimediaalisen lähestymistavan.

Multimodaalisuuden avulla tekstejä voidaan tarkastella myös visuaalisen esitystavan avulla eli käyttäen kuvia tekstin yhteydessä (Ventola 2006, 121.) Multimodaalisen tekstin merkitykseen kuuluu useita semioottisia merkkijärjestelmiä, kuten kuvat, kirjoitettu kieli, puhuttu kieli, liike, tila ja musiikki. Tekstin kokonaisuuden tulkintaan vaikuttaa se, millainen keskinäinen suhde eri moodeilla eli merkkijärjestelmillä on suhteessa toisiinsa. Moodit voivat vahvistaa tai täydentää kokonaisuutta. (Immonen 2020, 14.) Multimediaalisuus puolestaan tutkii viestintäväliseen vaikutusta kommunikaatioon. (Ventola 2006, 121.) Viestintävälaine tarkoittaa teknistä tukea ja välinettä kokonaisuudessaan (Kress–Van Leeuwen 2001, 21–22). Televisio välineenä on multimediaalinen, koska se välineenä tuottaa audiovisuaalisia tekstejä ja ohjelmia (Immonen 2020, 14). Multisemiioottisuus yhdistää audiovisuaalisuuden ja viestintäväliseen tarkastelun yhdeksi kokonaisuudeksi.

Multisemiotiikassa käytetään käsitettä semioottinen resurssi, jolla tarkoitetaan merkkeihin ja ilmauksiin liittyviä merkityksiä, jotka eivät ole ennalta määrättyjä. Merkitykset eivät voi kumminkaan ilmaista mitä tahansa, vaan ne ovat sidottuja perinteeseen ja kulttuurin tapoihin. (Björkvall 2009, 15.) Uutistekstin merkityksen kokonaisuus muodostuu liikkuvan kuvan ja puheen perusteella (Immonen 2020, 153). Televisiouutiset ovat audiovisuaalisia tekstejä, jotka ovat kehittyneet suomalaisessa sosiokulttuurissa multisemiioottiseksi tekstilajiksi.

Audiovisuaalisuus tarkoittaa tekstin monikanavaisuutta eli tekstin merkitys välittyy kuvan ja äänen avulla. Tekstin kokonaismerkitys rakentuu siten kuvien, puheen ja kirjoituksen avulla multisemiioottiseksi tekstiksi. (Mt., 14.) Televisio on välineenä multisemiioottinen, koska se käyttää viestin välittämisessä hyväkseen audiovisuaalisuutta. Multisemiioottinen teksti hyödyntää verbaalista ja visuaalista merkitystä. (Mt., 14, 23.) Selkouutisten teksti luetaan myös ääneen. Kuvissa oleva ääni on taustaääntä, joka liittyy kuvan tapahtumaan. Tätä ääntä ei ilmaista tekstityksen avulla. Tilannekontekstina tässä tutkimuksessa ovat selkouutiset ja välineenä televisio.

Multisemiioottisuuden kaikkia osa-alueita käytetään hyväksi selkouutisissa. Lähetys alkaa tunnusmusiikilla ja näyttää tunnuskuvan. Sen jälkeen ruudulle ilmestyy kuva, ja siihen liittyvä

teksti, joka myös luetaan ääneen. Tekstin, kuvan ja äänen samanaikaisuus toistuu koko lähetyksen ajan. Äänilähteenä on välillä taustäääni (esimerkiksi taputukset) tai haastateltavien ääni ja välillä uutistenlukijan ääni. Välineenä televisio voi hyödyntää näitä kolmea elementtiä multisemioottisen tekstin rakentamisessa.

2.3 Visuaalinen lukutaito ja kuvien analyysi

Visuaalisuus tarkoittaa näköön perustuvaa, jolloin myös kirjoitettu tai painettu teksti on visuaalista ilmaisua ja vaatii visuaalista lukutaitoa (Herkman 2005, 9). Medialukutaito tarkoittaa suurin piirtein samaa asiaa kuin visuaalinen lukutaito, mutta se koostuu erityisesti median (elokuvien, tv-ohjelmien, nettisivujen ja digikuvien) tulkintaan liittyvistä taidoista (Mt., 12). Kuvan merkitys visuaalisuudessa on merkittävä, sillä kaikki kuvallisuus on visuaalista. Kuva-analyysin yhtenä lähtökohtana pitää miettiä, mihin kuvan käytöllä pyritään (Koskela 2005, 9). Kuvan monitulkintaisuus riippuu siitä, mihin asioihin kuvassa kiinnitetään huomiota (Mt., 10). Kuvien tehtävät vaihtelevat tarkoituksen mukaan. Välillä kuvan tarkoitus on olla symbolinen kuten logot, välillä tiedottava kuten uutiskuvat (Mt., 16). Usein kuvan mielletään avautuvan helpommin kuin sanallisen tekstin, jolloin kuvan avulla voidaan opettaa asioita. Toisaalta välillä kuvien tulkintaan liittyy tarve saada tietoa, mitä asioita kuvasta pitää tulkita. Arkikäsite ”kuva puhuu enemmän kuin tuhat sanaa” kertoo asiasta vain yhden puolen. Kuva tarvitsee usein sanallisen selityksen tullakseen ymmärretyksi oikein. (Järvi 2005, 16.)

Visuaalisuuteen liittyy myös kuvan narratiivisuus, kun kuvan avulla luodaan asiasta kertomus. Kuva pyrkii tuomaan esiin tarinan osan, joka liittyy tiettyyn hetkeen. (Kress–Van Leeuwen 1996, 43, 46.) Uutispätkissä liikkuvan kuvan avulla muodostetaan visuaalista materiaalia uutisen aiheesta. Visuaalisuuden avulla tekstiin lisätään kulttuurisia merkityksiä. Kokonaisuuden avulla kerrotaan tietoja, luodaan kuva asiasta, viihdytetään sekä herätellään ajatuksia ja tunteita.

Visuaalinen lukutaito tarkoittaa kykyä hyödyntää erilaisia mediatekstejä, koska visuaalinen lukutaito vaatii visuaalisen viestin huomaamista ja jäsentämistä (Herkman 2005, 12, 17.) Visuaaliseen lukutaitoon liittyy myös visuaalinen kielioppi. Visuaalinen kielioppi selittää visuaalista kieltä verbaalisesti. Visuaalinen kielioppi antaa nimen kuvassa oleville asioille, joita ovat esimerkiksi ihmiset, paikat ja esineet. (Immonen 2020, 19.) Visuaalinen kielioppi yhdistää kuvan eri osia viestiksi. Visuaalinen kommunikaatio luo kuvalla merkityksiä, joiden tulkinta riippuu kulttuurista ja yhteiskunnasta. (Kress–Van Leeuwen 1996, 17.)

Puhuessani visuaalisuudesta tarkoitan tässä selkouutisissa käytettyjä kuvia. Visuaalista lukutaitoa käytän kuvan tulkinnassa ja siitä tehdyissä päätelmissä. Tässä tutkimuksessa käytän visuaalista kielioppia kuvien kuvaamisessa eli selitän verbaalisesti, millaisia asioita kuvissa näkyy ja miten nämä kuvat liittyvät tekstiin.

2.4 Selkokieli ja sen keskeiset osa-alueet

Selkokieli on helpotettu kielen muoto. Selkokieli ei ole luonnollinen kieli eikä kenenkään äidinkieli. Kielitoimiston sanakirjassa *selkokieli* määritellään näin: ”sisällöltään, sanastoltaan ja rakenteeltaan yleiskieltä yksinkertaisempi, mukautettu kielimuoto” (KS). Selkokieli määritellään keinotekoiseksi kieleksi, jonka tavoitteena on helpottaa ymmärtämistä. Selkokielen määrittelyyn voidaan lisätä, että selkokieli on suunnattu ihmisille, joilla on vaikeuksia lukea tai ymmärtää yleiskieltä (Kirjoita selkokieltä -koulutus 2022). Selkokielen käyttöä pitää opetella, eikä sitä voi oppia toisena kielenä. Selkokielellä on omat sääntönsä puhutussa ja kirjoitetussa kielessä. (Leskelä 2019, 3.)

Selkokielen ohjeita on pääosin annettu kirjallisiin teksteihin, mutta samoja huomioita voi käyttää myös multisemioottiseen tekstin tarkasteluun. Omassa tutkimuksessani otan huomioon tekstin ja sen audiovisuaalisuuden. Nostan esiin selkokielisten tekstin ja selkokielisten puheen ohjeet, koska ne vaikuttavat selkokielistä uutisissa käytettävään kieleen, ja ovat siten keskeisessä asemassa tässä tutkimuksessa. Seuraavissa alaluvuissa käsittelem selkokieltä. Ensiksi tuon esiin selkokielen käyttämistä ja kehittämistä, ja sen jälkeen pureudun selkokielestä annettuihin ohjeisiin. Näitä ohjeita käsittelem alaluvuissa, joita ovat tekstikokonaisuus, kielen rakenteet, sanasto ja selkokielineen puhe.

2.4.1 Selkokielen käyttäminen

Suomessa selkokieltä alettiin kehittää 1970-luvun lopulla. Aluksi selkokieltä kehitettiin erityisesti kehitysvammaisille sopivana kielimuotona. Samalla kuitenkin huomattiin, että selkokielestä on hyötyä myös vanhuksille, muistisairaille ja suomea opiskeleville maahanmuuttajille. Ensimmäiset selkokielist aineistot julkaistiin Suomessa 1980-luvun alkupuolella. (Leskelä 2019, 85.) Selkokielen tarve vaihtelee eri syiden takia. Monesti tarvetta helpommalle kielelle tarkastellaan kolmen tekijän avulla. Yhtenä tekijänä on synnynnäiset syyt, jotka ovat elinikäisiä. Toisena syynä ovat elämän aikana tapahtuvat muutokset, jotka

vaikuttavat kielitaitoon. Kolmantena syynä on väliaikainen kielitaidon puute, kuten kieltä oppivilla henkilöillä. Selkokielen periaatteena on palvella kaikkia näitä ryhmiä. Ryhmien tarpeet kielen suhteen poikkeavat kuitenkin paljon toisistaan. (Mt., 85, 97.) Selkokielen tarvearvion mukaan (2019) noin 650 000–750 000 henkilöä hyötyy selkokielestä. Määrä on kasvanut 100 000 henkilöllä edelliseen tarvearvioon (2014) verraten. Yhtenä syynä tarpeen lisääntymiseen on maahanmuuttajien määrän kasvaminen ja heidän tarpeensa helpommalle kielelle. (Juusola 2019, 3.)

Selkokielen kirjoittamisessa noudatetaan ohjeita, joissa kiinnitetään huomiota kielen keskeisiin seikkoihin. Selkokielen ohjeita päivitetään jatkuvasti ja nykyään selkokielen periaatteita tarkastellaan neljän kokonaisuuden avulla. Näitä ovat tekstin kokonaisuus, sanasto, kielen rakenteet ja tekstin visuaaliset ratkaisut. (Leskelä 2019, 109.)

Tekstilajikohtaisuus on noussut uutena tarkastelun kohteena selkokielen ohjeisiin, sillä samoilla ohjeilla on vaikeaa tuottaa hyvin erilaisia tekstejä. Tekstilajiohjeita on annettu muun muassa uutisille. (Mt., 112.) Uutisten ohjeet käsittävät kuitenkin lehti uutisia.

2.4.2 Tekstikokonaisuus

Tekstin kokonaisrakenne vaikuttaa tekstin ymmärrettävyyteen ja luettavuuteen. Rakenteessa on huomioitava muun muassa aihe ja sen käsittelytapa. Valittu näkökulma vaikuttaa aiheen esilletuontiin sekä informaation määrään. Tekstin täytyy noudattaa suomen kielen oikeinkirjoitussääntöjä. (Leskelä 2019, 116.) Aihevalinnassa ja näkökulman valinnassa on keskeistä miettiä, millaiset asiat ovat selkolukijoille mielekkäitä ja tarpeellisia. Hyvänä aiheena voidaan pitää sellaista tietoa, joka on liitettävissä lukijan elämään ja arkisiin kokemuksiin. (Mt., 117.) Uutistekstejä valitessa tätä voi pitää lähtökohtana vain joissakin tilanteissa, koska uutisten pitää välittää myös ajankohtaista tietoa maailman tapahtumista.

Konkreettisuus aiheen käsittelytapana korostuu selkotekstissä. Informaation määrän vähentäminen ja sisältöjen karsiminen on keskeistä. On tärkeää määritellä, mikä on keskeisintä esiin nostetussa tiedossa. Vaikeita asioita voidaan avata lisäysten ja selitysten avulla. (Leskelä 2019, 112.) Tämä on kuitenkin ongelmallista lyhyissä uutisteksteissä, sillä uutisessa ei ole juuri aikaa eikä tilaa selostaa termejä. Välillä selityksessä käytetään rinnastuskonjunktioita *eli*, esimerkiksi *arkkitehtuuri eli rakennustaide*. Selkotekstin pitää olla luettavissa ilman aikaisempaa tietoa asiasta, koska selkolukija ei osaa lukea asioita rivien välistä eli hän ei pysty päättämään asiaa kontekstista. Usein selkolukijalta puuttuvat sellaiset

yleiset tiedot, joita muilla lukijoilla on yleistiedon perusteella. (Mt., 118.) Peruseriaatteena selkokielessä on, että yksi lause ilmaisee yhden asian. Tekstin on myös edettävä johdonmukaisesti odotettavassa järjestyksessä. (Mt., 119.) Uutisissa aiheet perustuvat usein tiedon vahvistamiseen, eikä tekstissä pystytä selittämään aihetta kokonaisvaltaisesti. Pehmeissä uutisissa voidaan kuvien valinnan kautta lisätä tietoa asiasta (mp.). Esimerkiksi omassa aineistossani Kikasta kertovassa uutisessa lisätään kuvien kautta tietoa elokuvan tyylistä ja tapahtumista.

Selkotekstissä on merkittävää kiinnittää huomio myös tekstin jäsentelyyn. Samaan aiheeseen liittyvät asiat pidetään yhdessä ja tekstiin liittyvät täydennykset tuodaan esiin erillisinä tietoina käsittelyn jälkeen. (Leskelä 2019, 119.) Uutisteksteissä tekstin jäsentelyssä korostuu asian toistaminen ja selkeän rakenteen muodostaminen tiiviiseen tekstiin. Tekstin jäsentelyssä korostuu myös tekstin sidosteisuus, koska sidosteisuuden avulla lukijan on helppo huomata, mitkä asiat liittyvät toisiinsa. Sidosteisuutta tekstiin syntyy erilaisten yhdistävien sanojen avulla, kuten syy-seuraussuhteita, ajallisuutta ja ehdollisuutta ilmaisevat sanat kuten *koska*, *siksi*, *kun*, *sen jälkeen*, *toisaalta*, *kuitenkin*. Sidosteisuutta lisää myös johdonmukainen aikamuotojen käyttö. (Mt., 120.) Tärkein asia kerrotaan heti tekstin alussa. Tekstissä on myös olennaista muistuttaa lukijaa siitä, mitä hän on tähän asti lukenut. (Mt., 121.) Uutisissa viittauksia ei käytetä, mutta sama asia toistetaan tekstissä useampaan kertaan ydinlauseen avulla. Nimitän tätä lausetta ydinlauseeksi, koska se kertoo uutisen keskeisen asian. Määritän ydinlauseen käsitettä luvussa 4.1.

Tekstissä on tärkeää huomioida, että selkokieliisyys ei muuta tekstilajia aliarvostavaksi. Aikuiselle lukijalle on selitettävä asiat aikuiselle tarkoitettuun esimerkein ja sanoin. (Leskelä 2019, 123.) Selkokielisissä uutisteksteissä on tärkeää esittää tieto neutraalisti ilman kirjoittajan omia kommentteja tai näkemyksiä asiasta. Selkouutisissa noudatetaan uutistekstin perusrakennetta, jossa uutiskärjessä ilmaistaan tärkein uutisoitava asia. (Mt., 125.) Jos selkouutisissa käsitellään asiaa, jota ei voi pitää selkokielisen henkilön yleistietoon kuuluvana, tällainen taustatieto pitäisi tuoda esiin heti uutiskärjen jälkeen. Uutisen kirjoittajan on myös muistettava, että selkolukija ei todennäköisesti ole seurannut uutistapahtuman kehitystä alusta alkaen. Siten häneltä todennäköisesti puuttuu aikaisempi tieto, johon hän voi liittää tapahtuman. Selkolukijalla voi olla myös heikot tiedot esimerkiksi maantieteellisistä paikoista. (mp.)

2.4.3 Kielen rakenteet

Lauseen sanajärjestys, lausetyypin tunnistettavuus tai lausejärjestys virkkeessä vaikuttaa asian ymmärrettävyyteen. (Leskelä 2019, 141.) Selkotekstissä pyritään suoraan sanajärjestykseen eli lauseessa on subjekti, predikaatti ja objekti (SPO). Virkkeessä voi olla yksi tai useampia lauseita. Pitkät lauseet ja lauseet, joissa on taipuva verbi lopussa, ovat vaikeita ymmärtää, joten niitä vältetään selkokielessä. Selkokielessä suositetaan lyhyitä lauseita, helppoja sanoja ja lauserakennetta. Suoran sanajärjestyksen avulla lauseita on helpompi ymmärtää (Mt., 150–151.) Väitelauseissa käytetään yleensä tätä tyyppiä, ja siten se on tuttu myös selkolukijalle. Monet väitelauseisiin lukeutuvat lausetyypit vaativat kuitenkin erilaista sanajärjestystä, esimerkiksi omistus- ja eksistentiaalilauseissa sanajärjestys on adverbiaalialkuinen. Välillä tekstin suoraa sanajärjestystä on muokattava tekstin selkeyttämiseksi. (Mt., 151–153.)

Virkerakenteessa pyritään noudattamaan ohjetta, että päälause on ennen sivulauseita. Sivulauseen tehtävänä on tukea päälauseen ymmärtämistä. Virkkeen ymmärtämisen kannalta on keskeistä, että pääajatus nostetaan esiin keskeisenä tekijänä. Selkotekstissä pyritään lyhyisiin virkkeisiin eli jos virke sisältää yli 14 sanaa, yleensä sitä on lyhennettävä. Mitään ehdotonta sanamäärää ei ole kuitenkaan annettu. (Leskelä 2019, 154.) Virkkeiden muodostamiseen vaikuttaa, auttaako virkerakenne lauseiden yhteenkuuluvuudessa vai onko parempi ilmaista asia kahdessa virkkeessä sidosteisuuden avulla. Helppolukuisena virkerakenteena pidetään päälauseen ja alisteisen sivulauseen yhdistelmää. Virkkeessä rakentuu silloin hierarkia, jossa päälauseen sisältöä tarkennetaan sivulauseen avulla. Kiilalauseet ovat selkotekstissä kiellettyjä. (Mt., 154–155.) Kiilalauseet ovat sivulauseita, jotka sijaitsevat päälauseen keskellä. Ne tarkentavat päälauseita, mutta samalla erottavat päälauseen keskeisen asian useaan osaan. (Kotus). Nämä lauseet on jaettava erillisiksi lauseiksi, jotta selkolukija ymmärtää lauseen pääasian.

Sidosteisuuden avulla tekstin asioita liitetään toisiinsa kokonaisuudeksi. Selkolukija hyötyy tekstin sidosteisuudesta, koska hänen on vaikea liittää asioita toisiinsa ilman ohjausta. Sidosteisuutta tarvitaan tekstin jokaisella tasolla. (Leskelä 2019, 157.) Lausetasolla yhteen kuuluvat elementit ilmaistaan lähellä toisiaan, ja virketasolla lukija huomaa ja tulkitsee lauseet yhtenä kokonaisuutena. Sanastossa ja lauseenrakentamisessa käytettäviä sidoskeinoja ovat muun muassa sanojen toistaminen, helposti ymmärrettävien pronomien käyttö, yhteen kuuluvien sanojen lähekkäisyys ja abstraktien sanojen tuttuus. (mp.) Virkkeiden

sidosteisuutta voi luoda sidossanojen avulla. Sidossanojen avulla voidaan ilmaista vastakkaisuutta (*mutta, kuitenkin*) vertailua (*kuin, ikään kuin*), lisäämistä ja luettelointia (*ja, myös*), aikasuhteisuutta (*kun, sitten*), ehtoisuutta (*jos*), päättelyä (*joten, niinpä*) ja syy-seuraussuhteita (*koska, siksi*). Huomiota pitää kiinnittää näkökulman valintaan, aikasuhteen pysyvyyteen, viittauksilla tekstissä esiintyviin henkilöihin, asioihin ja tilanteisiin. (Mt., 158.)

2.4.4 Sanasto

Sanastoa lähestytään selkokielessä sanan yleisyyden, taivutuksen, käyttötavan ja kontekstin kautta (Leskelä 2019, 128). Sanoissa pohditaan myös sisältösanan ja kieliopillisen sanan merkitystä. Sisältösana ilmaisee merkityksiä kielenulkoisesta maailmasta, ja ne ovat yleensä substantiiveja, verbejä ja adjektiiveja. Kieliopilliset sanat kertovat, miten lauseen sanat liittyvät toisiinsa. Kieliopillisia sanoja ovat esimerkiksi konjunktiot ja pronominit. Kumpiakin sanoja pitää käyttää tekstissä, jotta siitä tulee ymmärrettävä. (Mt., 130.) Selko-ohjeissa korostetaan tutun ja yleisen sanaston käyttöä. Yleisenä ohjeena on myös, että lyhyet sanat parantavat tekstin luettavuutta. (Mt., 131–132.)

Sanaston yleisyyttä voi lähestyä taajuussanaston tai -listan kautta, jotka tuovat esiin suomen yleiskielen sanojen käyttöä (Leskelä 2019, 131). Taajuussanaston avulla voi tarkistaa siihen listattujen sanojen yleisyyttä (Saukkonen ym. 1979, 7.) Kieli kehittyy koko ajan, joten teoksen käytössä pitää huomioida, että sen materiaali on kerätty 1960-luvulla, ja kirja on ilmestynyt vuonna 1979. Parole 5000 -taajuuslista sisältää 5000 yleisintä sanamuotoa Parole-korpuksessa. Korpus on nykysuomen tekstikorpus, joka on koostettu vuosina 1996–1998. (Parole 5000.)

Selkokielessä käytettävää sanastoa ei voi määritellä yksiselitteisesti, vaan se riippuu monesta tekijästä. Esimerkiksi käsiteltävä aihe vaikuttaa käytettäviin sanoihin. (Leskelä 2019, 128.) Sanojen määrän mukaan voidaan puhua alkusanoista, joita jokaisen kielenkäyttäjän on hallittava (Mt., 129). Näitä sanoja on alkusanakielen teorian mukaan jokaisessa kielessä 60–70. Alkusanat ovat yleiskielen sanoja, kuten *minä, sinä, ihminen, tämä, kaikki, yksi, kaksi, hyvä, iso, pieni, ajatella, tietää, tahtoa, sanoa, tehdä*. Sanat ilmaisevat ydinkäsitteitä, jotka toistuvat kaikissa luonnollisissa kielissä. Tästä voidaan käyttää käsitettä minikieli eli suomen kielen osalta minisuomi. (Vanhatalo–Tissari 2017, 245, 247.) Selkokielen sanastoa ei voi kuitenkaan rajoittaa näihin sanoihin, koska pelkillä alkusanoilla tuotetut tekstit ovat vaikeita rakenteiden kannalta (Leskelä 2019, 130). Alkusanateorian alkusanoja voi kuitenkin käyttää

vapaasti selkotekstissä. (Mt., 131). Alkusanojen rinnalle on kehitetty myös malli, jota kutsutaan *semanttiseksi molekyyleiksi*. Molekyylien avulla uusia sanoja voidaan rakentaa alkusanoista tai selittää niiden avulla. Sanamolekyylejä arvioidaan olevan noin 200–300. (Mt., 129–130.)

Kotoperäisten ja lainasanojen käyttäminen selkotekstissä jakaa selkolukijoita osittain eri ryhmiin. Kielenoppijoille voivat anglosaksiset lainasanat (*fakta, parlamentti, budjetti*) olla tutumpia kuin suomalaisperäiset sanat (*tosiasia, eduskunta, talousarvio*). Usein muille ryhmille kotoperäiset sanat ovat helpommin ymmärrettäviä kuin anglosaksiset lainasanat. (Leskelä 2019, 132.) Sanojen konkreettisuutta korostetaan selkokielen käytössä ja abstrakteja sanoja pyritään välttämään. Kaikki abstraktit sanat eivät kuitenkaan ole harvinaisia. Tällaisia sanoja ovat muun muassa *ystävyyys* ja *rakkaus*. Selkokirjoittajan onkin arvioitava sanan tuttuutta lukijalle enemmän kuin sen luokittelua. (Mt., 132–133.) Sanojen prototyypisyys on myös merkittävässä osassa sanaston käyttöä. Sanoja käytettäessä on mietittävä kuvaako sana jotakin asiaa tyypillisesti ja neutraalisti vai onko sanalla poikkeavia merkityksiä tai vähemmän neutraaleja merkityksiä. Tekstissä on välillä käytettävä myös vaikeita sanoja, mutta nämä sanat pitää selittää selkotekstissä. (Mt., 133–135.) Selkouutisissa sananselityksiä ei juuri ole.

Selkokielessä myös morfologiset ja syntaktiset tekijät ovat keskeisessä roolissa. Päätteiden ja muiden taivutuselementtien lisääminen sanaan muuttaa sen merkitystä. Taivutusmuotojen käytöstä ei voi kuitenkaan antaa täysin yksiselitteisiä ohjeita, koska sanojen ymmärtämiseen liittyy myös taivutusmuodon yleisyys ja läpinäkyvyys. Samoin toisista sanoista näkee helposti sanavartalon ja sanan rakenteen, mikä helpottaa ymmärtämistä. Johtimien kasaumia tulee aina välttää (*hypähtelisitkö*). (Leskelä 2019, 149–150.)

Persoonamuotoiset verbit eli finiittiverbit ovat keskeisessä roolissa selkotekstissä. Ne tekevät lauseesta helpommin ymmärrettävän, koska ne ilmaisevat toiminnan tai tapahtuman luonteen. Selkokielessä suositaan finiittiverbin sisältäviä lauseita. Passiivin käyttöä finiittiverbinä pyritään kuitenkin välttämään, koska se ei ilmaise toiminnan tekijää. (Leskelä 2019, 143–145.) Aikamuodoista presens on yleisin ja helpoin. Kun halutaan ilmaista mennyttä aikaa, käytetään imperfektiä. (Mt., 145.) Verbien nominaalimuodot eli infinitiivit ja partiisiipit ovat vaikeita ymmärtää ja niiden sijasta pitäisi käyttää finiittimuotoja. (Mt., 146–147.)

Selkokielessä on keskeistä käyttää samoja sanoja, vaikka niiden toistaminen voi tuntua yksinkertaistavalta. Toisto lisää tekstin ymmärrettävyyttä, koska selkoteksteissä pyritään toistamaan tekstin sisällön kannalta olennaista sanastoa. Ydinsana jää toiston avulla helpommin lukijan mieleen. (Leskelä 2019, 137.) Synonyymejä käytetään teksteissä harvoin, mutta pronomineja sen sijaan käytetään melko paljon. Pronomini pitää sijoittaa lähelle viittaussanaa, jolloin se on helppo yhdistää viittauksen kohteeseen. (Mt., 138.) Kielikuvia ja sanontoja voidaan käyttää selkokielessä silloin, kun ne ovat osa perussanastoa ja käytössä tavallisia, esimerkiksi *lampun jalka* tai *tien pää*. Usein luovia ja tiettyyn tilanteeseen luotuja kielikuvia on vaikea ymmärtää, joten niitä ei pitäisi käyttää selkotekstissä lainkaan, esimerkiksi urheiluun liittyvät kielikuvat kuten *tappioputken selätys* tai *vastustajan puolustusmuuri*. Selkolukija tulkitsee kielikuvat usein kirjaimellisesti. (Mt., 139.)

2.4.5 Selkokielineen puhe

Tuon esiin selkokielen puhumiseen liittyviä ohjeita ja poimin niistä selkokielen käyttämisessä huomioitavia seikkoja. En kuitenkaan pureudu ohjeiden tarkastelussa kielellä käytävään vuorovaikutukseen, vaan puhumiseen vaikuttaviin asioihin. Leskelä ja Lindholm (2012) nostavat esiin selkopuheessa huomioitavia tekijöitä ja Leskelä (2022) tarkentaa puhumiseen annettuja ohjeita osana väitöskirjaansa (ks. luku 1.4). Uutisen puhe on lähetyksen katsojalle selkotekstin kuuntelemista, eikä siihen voi osallistua.

Puheen rakenteessa pitää huomioida ilmaisun yksinkertaisuus, mutta ilmaisun pitää olla ikäryhmälle suunnattua. Ydinsanoja korostamalla voidaan helpottaa ilmauksen tärkeimpiä sisältöjä. (Leskelä 2012, 189.) Rauhallinen rytmi puheessa auttaa hahmottamaan puhetta sekä erottamaan äänneitä ja kielellisiä rakenteita. (Mt., 190.) Puhuesssa on tärkeää puhua hitaasti, mutta luonnollisesti (Kartio 2010, 23). Luonnottomasti hidastettu puhe tai äänneiden venyttäminen vaikeuttaa puheen ymmärtämistä. Hidastettu puhe koetaan myös helposti lapsekkaana ja epäaitona. (Leskelä 2019, 292). Puheessa pitää välttää monotonisuutta, joka tekee puheesta mielenkiinnottomaa. Sopivasti vaihteleva intonaatio helpottaa ymmärtämistä. (Leskelä 2022, 101–103.) Puhetta voi tauottaa kokonaisuuksien välillä, mutta ei niiden sisällä (Kartio 2010, 22). Sanaston tutuus ja yksinkertaisuus on tärkeä osa selkopuhetta (Leskelä 2022, 101).

2.5 Uutinen tekstilajina ja selkokielen uutisen vaatimukset

Televisiotuotannossa on vakiintunut formaatti tv-uutisten esitystapaan (Nyyssönen 2012, 693). Uutinen voidaan määritellä seuraavasti.

Journalistinen genre eli juttu- tai ohjelmatyyppi, jolle on tyypillistä uuden, yllättävän ja merkittävän tiedon kertominen äskettäin tapahtuneesta tai tietoon saadusta, yleisesti kiinnostavasta asiasta.” (Kuutti 2006, 242.)

Uutisen tärkein piirre on faktapohjaisuus, mutta uutisessa käytetään myös tarinallisuutta ja kuvallisuutta. Etenkin pehmeässä uutisessa korostuu jutun tarinallisuus. (Leskelä–Kulikki-Nieminen 2015, 59–60.)

Uutisjuttuja tehtäessä on otettava huomioon ihmisen aistit, koska eri tiedotusvälineet toimivat eri aistien pohjalta. Yleistäen voi sanoa, että radiojuttu on kirjoitettu kuuntelemista varten, televisiojuttu näkemistä ja kuuntelemista ja sanomalehtijuttu näkemistä varten. (Huovila 2001, 20.) Selkouutisissa tiedonvälitys tapahtuu sekä kuulemisen että näkemisen avulla, mutta näkemisessä korostuu sekä tekstin että kuvan näkeminen. Uutisen peruskysymyksissä voidaan painottaa kolmen kysymyksen sarjaa. Näitä kysymyksiä ovat mitä-kuka-missä tai kuka-mitä-missä. Uutisen rakenteen avulla pyritään tietoa välittämään vastaanottajalle sekä herättämään ja ylläpitämään mielenkiintoa uutista kohtaan. Uutisessa mielenkiintoisin ja tärkein asia kerrotaan ensin. (Mt., 21.) Selkouutisissa kerrotaan ensimmäisessä lauseessa, mihin aihepiiriin uutinen liittyy, esimerkiksi *Ensin aiheena vanhusten kotihoito* (5.10.2022), *Sitten aiheena arkkitehtuuri eri rakennustaide* (4.10.2022) tai *Lopuksi uutinen kulttuurista* (30.9.2022). Arkistoon tallennetuista selkouutisista löytyy lähetyksen uutispätkien otsikot, esimerkiksi 26.10.2022. *Koronarokotukset. Etätyö. Influenssatesti. Sää.*

Uutislähetyksen muotoon vaikuttaa televisio välineenä ja television viestintäteknikka. Välineenä televisio mahdollistaa tekstin käytön sekä verbaalisesti että visuaalisesti. Uutistekstin vastaanottamiseen vaikuttaa sosiokulttuurinen konteksti ja yhteisöt. (Immonen 2020, 22.) Televisiossa näytetään uutiset usein liikkuvina kuvina, mutta kuvan korvikkeena voidaan käyttää myös liikkumattomia kuvia, kuten piirroksia ja valokuvia. Uutisten valintaan voi vaikuttaa se seikka, miten helposti aiheesta on saatavissa kuvallista materiaalia. (Bruun–Koskimies–Tervonen 1989, 211–212.) Televisiossa on myös helppoa henkilöidä asiat ja näyttää kuvia henkilöistä, jotka liittyvät käsiteltävään asiaan. Esimerkiksi poliittiset puolueet ja työmarkkinakiistat on helppo tuoda esiin henkilöiden kuvien kautta. Suorilla uutiskuvilla tuodaan esiin juuri tapahtuneita asioita, jolloin uutisten katsoja tekee omat johtopäätökset

asiasta kuvaa seuraamalla. Liikkuvaa kuvaa käsitellään kuitenkin toimituksessa leikkaamalla ja valitsemalla, mitä osia kuvasta näytetään. (Mt., 213–215.)

Kuvailmaisun merkitys perustuu siihen, että nähty kuva siirtyy silmän välityksellä suoraan ihmisen tietoisuuteen. Kuvan ymmärtäminen ei vaadi samanlaista kieli- ja merkkijärjestelmien ymmärtämistä kuin kirjoitetun tekstin ymmärtäminen. (Huovila 2001, 22.) Kuvan käyttö voi olla avointa, jolloin kuvassa keskitytään uutisen kohteisiin eli ihmisiin ja toiminnan ympäristöön. Kuvan tarkoitus voi olla myös epäsuora, jolloin se ei kerro asiaa pelkän kuvan avulla. Tällöin katsojan on tehtävä tulkinta kuvasta, esimerkiksi savu kuvassa kertoo tulesta. Kuvassa näkyvien symbolien tulkinta perustuu vastaanottajan tietoon symbolin merkityksestä. Yksinkertaisia symboleita ovat esimerkiksi liikennemerkkit. Puheen avulla voidaan kuvien merkitystä muuttaa epäsuoraksi tai symboliseksi. (Mt., 27.)

Kuvan lisäksi televisiolähetyksissä käytetään ääntä. Ääni on lähetyksessä joko suora tai äänitetty. Autenttinen ääni syntyy siitä, kun ääni tallennetaan yhdessä kuvan kanssa. Tehosteääni on puolestaan kuvaan kuuluvaa ja liitettyä ääntä, kuten esimerkiksi liikenteen melu. Tehosteita voidaan käyttää myös osana akustiikkaa. Ääntä voidaan käyttää myös efektinä, joka kiinnittää huomiota. Tällainen efekti on esimerkiksi uutistunnuksen äänellä. (Bruun–Koskimies–Tervonen 1989, 213–214.) Television uutisissa jutun vastaanotto perustuu kuvaan, ääneen ja tekstiin. Niiden vastaanotto tapahtuu kuitenkin eri lailla ja vaatii vastaanottajalta eri aistien käyttämistä. Uutisen ymmärtämiseen vaikuttaa sekä kuulo- ja näköaisti että kieli- ja merkkijärjestelmien osaaminen. (Huovila 2001, 22.) Televisio on lähtökohdaltaan visuaalinen, ja mikäli puhe ja kuva kilpailevat keskenään, kuva voittaa. Televisiossa kertojan ääni on taustääni, joka toimii lähetyksessä näkymättömänä asioiden esille tuojana. Selostukseen kuuluu osana kuvamateriaali. (Mt., 27.)

Ylen selkouutisten tekemisessä noudatetaan samoja journalistisia periaatteita kuin muussakin yleisradiouutisoinnissa (Leskelä 2019, 270), mutta selkokielen median lähtökohtana on kielellinen saavutettavuus. Selkouutisissa korostuu selkouutispuhe (ks. luku 1.2). Tämä selkouutispuhe on ollut Yle Uutiset selkosuomeksi -lähetyksessä jo radion selkouutisista lähtien. (Leskelä–Kulkki-Nieminen 2015, 57–58.) Televisiossa esitettävistä selkouutista ei ole tutkimusta erikseen. Sama toimittaja tekee selkouutiset kuitenkin sekä radio- että televisiolähetykseen. Selkouutislähetyksen lähteenä käytetään Ylen uutistuotantoa, sillä selkouutisten tekijä tutustuu aiheeseen Ylen eri uutisten kautta. Selkouutisia ei mukauteta

suoraan jostakin lähetyksestä, vaan se muokataan eri lähteistä (Leskelä–Uotila 2020, 241.) Pyysin selkouutisten toimittajilta lähdeaineistoa, josta he tekivät syksyllä 2022 ilmestyneitä selkouutisia. Näissä uutisissa lähteinä on käytetty muun muassa Ylen ruotsin- ja suomenkielisiä uutisia.

Selkokielen uutisen funktio on mediateksti, mikä on muokattava kohderyhmälle sopivaksi kielen yksinkertaistamisen avulla. Silloin median viesti saadaan välitettyä yksinkertaistetun ja konkretisoidun kielen avulla. (Leskelä–Uotila 2020, 241.) Selkouutisten kielellinen taso on taitotasoa A2-B1. Tämä taso tarkoittaa sitä, että oppija hallitsee suomen kielen alkeet, mutta hänellä on suppea sanasto ja hän osaa vasta vähän kielen rakenteita. (Kielitaidon tasojen kuvausasteikko.) Joskus tekstissä on pakko käyttää lukijalle tuntemattomia sanoja. Näiden sanojen selittäminen ei usein onnistu kattavasti, mutta asian ymmärtämisen kannalta riittää, että sanan merkitys tulee ymmärretyksi käytetyssä yhteydessä. Konkreettiset esimerkit avaavat usein merkityksiä. (Sainio 2022, 79–80.) Selkokielisissä uutisissa voidaan käyttää osittain vierasperäisiä sanoja, koska ne voivat olla maahanmuuttajille helpompia ymmärtää kuin suomenkieliset käsitteet. Selkouutisissa pyritään välttämään kulttuurisidonnaisia ilmauksia kuten esimerkiksi *sotien jälkeen*. (Leskelä 2019, 271.) Selkokielisten mediatekstien on otettava huomioon yleiset hyvän journalismin ohjeet, selkokielen periaatteet sekä selkokieltä tarvitsevien henkilöiden erityisvaatimukset. (Mt., 267).

Uutiskuvan käyttöön on selkouutisissa kiinnitettävä erityistä huomiota, koska kuvan ja tekstin pitää olla mahdollisimman yhtenäiset eli kertoa mahdollisimman samaa asiaa mahdollisimman samanaikaisesti. Tämä on kuitenkin haastavaa, koska tv:n selkouutisissa käytetään samaa kotimaista ja kansainvälistä kuvamateriaalia kuin yleiskielisissä uutisissa. Usein toimittajan pitää mukauttaa uutistekstiä kuvan ehdoilla. (Leskelä 2019, 271.) Kuvan tehtävä ymmärtämisen tukemisessa liittyy selkokielisten uutisten kuvien analyysiin. Mediatekstiin valittavan kuvan pitää huomioida kuvan tulkintaan vaikuttavia seikkoja, joita ovat lukijan kokemukset, tunteet, tiedot ja asenteet (Virtanen 2014, 129). Katsoja tulkitsee kuvaa omasta lähtökohdastaan ja oman kulttuurinsa kautta. Kuvat antavat lukijalle tietoa ja auttavat asian ymmärtämisessä. Selkokieltä käyttävien henkilöiden tapaa ymmärtää kuvia on kuitenkin tutkittu melko vähän. (Mt.,130.)

3 Tutkimusaineisto ja menetelmät

Käsittelen uutislähetystä multisemioottisena kokonaisuutena. Tarkastelussa otan mukaan sekä puhutun että kirjoitetun eli tekstitetyn kielen ja lähetyksen äänet, joita ovat puhuttu uutisteksti ja kuviin liittyvät äänet.

3.1 Aineisto

Tutkimusaineistona minulla on 14 Yle Uutiset selkokieleksi -televisiolähetysten uutispätkää syys-lokakuulta 2022. Osan aineistosta olen saanut selkouutisten toimittajilta. He ovat antaneet käyttööni tekemiään lähetyksiä tausta-aineistoinen. Tämän lisäksi olen itse poiminut uutispätkiä ja kokonaisia uutislähetyksiä selkouutisten lähetyksistä. Olen poiminut lähetyksistä aiheita, joita voi käyttää aikuisten perusopetuksen opetussuunnitelman (APOPS 2018) mukaisessa opetuksessa. Opetussuunnitelmassa mainitaan median käyttäminen opetuksessa erityisesti jaksossa S24 (Median tekstejä ja kuvia), mutta myös kursseilla S26 (Uutistekstit) ja S210 (Ajankohtaiset ilmiöt Suomessa ja maailmalla) uutispätkät syventävät kurssin sisältöä. Selkouutisia voi käyttää materiaalina ja tiedon päivittäjänä myös kursseilla S23 (Yhteiskunnallisten aineiden tekstit tutummiksi), S214 (Keskustellaan) ja S25 (Tiedonhankintataitojen syventäminen). (APOPS 2018, 149–150.) Olen tallentanut kaikki käyttämäni lähetykset omaan tiedostooni, josta ne löytyvät tarvittaessa.

Tarkastelun ulkopuolelle olen rajannut sotaan koskevan uutisoinnin. Keskityn uutisissa pehmeisiin uutisiin, joissa käsitellään esimerkiksi julkisuuden henkilöitä tai kulttuuriin liittyviä asioita (Leskelä–Kulkki-Nieminen 2015, 60) sekä uutisiin, jotka kertovat ajankohtaisista asioista Suomessa. Haluan keskittyä opetuksessani materiaaliin, joka lisää opiskelijoiden tietoa Suomesta ja suomalaisesta kulttuurista.

Tutkimusaineistosta olen poiminut tarkempaan analyysiin 14 ydinlausetta eli jokaisesta uutispätkästä olen ottanut yhden ydinlauseen. Analysoin kuitenkin kaikki 14 uutispätkää kokonaisuudessaan osana tutkimusta.

3.2 Tutkimusmenetelmät

Tutkimukseni on laadullinen tutkimus, jossa sisällönanalyysin avulla tuon esiin selkouutisten multisemioottisuutta. Tutkimusmenetelmäni on teoriaohjaava, mutta se nojautuu voimakkaasti aineistoon. Teoriataustana on multisemiotiikka ja visuaalinen lukutaito (ks. luku 2), mutta selkokielen ohjeet antavat tutkimukselle rungon (ks. luku 2.4). Tutkimusta ohjaavat

teoriasta nousevat teemat, joita vasten peilaan aineistoa. Tulkintakehyksenä käytän sekä teoreettista lähtökohtaa että selkokielen ohjeita. Tutkimukseni lähtöasetelma pohjautuu selkokielen määritelmään ja selkoutisiin tekstilajina (ks. luvut 2.4 ja 2.5). Tällainen tutkimustapa, jossa lähtökohtana käytetään useaa eri menetelmää, mahdollistaa ilmiön tulkitsemisen useasta eri näkökulmasta. (Eskola 2018, 214.)

Sisällönanalyysia voi käyttää sekä teoria- että aineistolähtöisenä analyysina. Teorialähtöisessä analyysissa aineistoa jaetaan teoriasta nouseviin kategorioihin (Tuomi–Sarajärvi 2009, 103–104), mutta sisällönanalyysia voi käyttää myös aineistolähtöisesti. Aineistolähtöisessä sisällönanalyysissa huomio kiinnitetään kolmeen osioon, joita ovat aineiston pelkistäminen, ryhmittely ja teoreettisten käsitteiden luominen (Mt., 108.) Pelkistämällä saadaan esiin keskeiset teemat, joita liitetään ryhmiksi samankaltaisuuden perusteella (Mt., 109).

Tutkimuksessani lähdin liikkeelle uutispätkien selkokielen ohjeistuksen mukaisesta tarkastelusta. Etsin aineistosta, miten siinä huomioidaan selkokielen ohjeet. Sen jälkeen etsin aineistosta esiin nousevia teemoja. Aineiston analyysi tuo esiin ydinlauseet, joissa ilmaistaan uutispätkän keskeinen aihe. Aineiston pelkistäminen tapahtuu näkökulman rajaamisena eli tutkin uutispätkän kieltä pääosin ydinlauseiden avulla. Analysoin ydinlauseita kieliopillisesti lauseiden rakenteiden kautta. Jaan ydinlauseet sanajärjestyksen mukaisiin luokkiin ja vertaan rakennetta selkokielestä annettuihin ohjeisiin.

Ydinlauseen kautta analysoin myös tekstin visuaalisuutta liittämällä lauseeseen still-kuvan tai still-kuvat. Still-kuvia olen ottanut liikkuvasta kuvasta pysäyttäen kuvan ydinlauseen kohdalla. Ydinlausetta ja siihen liittyviä kuvia ja ääntä tarkastelen taulukon avulla. Merkitseen äänen lähteen taulukkoon (uutistenlukijan ääni tai taustäääni). Kuvan ja tekstin yhteistoimintaa tarkastelen täydentävyyden kautta. Kuvan pitäisi tukea aineiston sisältöä ja sisällön pitäisi liittyä kuvan viestiin. Kuvan merkityksen ymmärtäminen vaatii visuaalisen lukutaidon käyttöä. (Mikkonen 2005, 15–16.)

Tässä tutkimuksessa analysoin kuvia niiden esittämien asioiden suhteen. Pyrin pitämään mielessä opiskelijoiden kuvanlukutaidon merkityksen ja tarpeen saada kuvasta tukea tekstin ymmärtämiseen. Kukin kuvia katsova yksilö tulkitsee kuvia omalla tavallaan. Kuviin liittyy kuitenkin yhteisiä koodeja, joiden avulla kuvien tulkintaa voidaan säädellä. (Järvi 2005, 29.)

Tutkimuksessa käsitteiden muodostaminen tapahtuu tulosten ryhmittelyn perusteella. Tutkimustulokset on koostettu yksittäisten tietojen pohjalta taulukoiksi. Aineistolähtöisen sisällönanalyysin tavoitteena on tulkita saatuja tietoja kokonaisuutena ja tehdä niiden perusteella päätelmiä (Tuomi–Sarajärvi 2009, 112). Olen koonnut yksittäiset tiedot taulukoihin, jolloin näen kokonaisuuden. Eri taulukot tuovat esiin eri tekijöitä selkouutisten multisemioottisesta kokonaisuudesta. Näkökulmani on erityisesti liikkuvan kuvan ja äänen käyttäminen selkokielisyyden apuna.

3.3 Selkomittarin käyttö tekstin selkokielisyyden arvioinnissa

Analysoin selkokielisten uutisten uutispätkiä selkomittarin avulla. Selkomittarilla voidaan arvioida, vastaako teksti selkokielen kriteereitä. Mittari on tarkoitettu selkokielen asiantuntijoiden ja kielentutkijoiden käyttöön. Sen käyttäminen edellyttää yleistä kielellistä osaamista ja selkokielen asiantuntemusta. (Selkomittari 2.0, 1.) Vahvistaakseni omaa tietoani selkokielestä osallistuin keväällä 2022 Kirjoita selkokieltä -koulutukseen (Kirjoita selkokieltä -koulutus 2022), jolla sain perustietoa selkokielen kirjoittamisesta ja selkomittarin käytöstä.

Selkomittaria ei varsinaisesti ole tarkoitettu mediatekstien mittaamiseen, vaan sen lähtökohtana on pidempien kirjallisten tekstien arvioiminen. Mittari on suunniteltu mittaamaan informoivia tekstejä, kuten esitteitä, tiedotteita, käyttöohjeita tai tietotekstejä. Mittarilla arvioidaan, onko teksti selkokielen perustasoa. Mikäli mittarilla mitataan muita tekstilajeja, silloin pitää huomioida, että kaikki esitetyt kriteerit eivät ole olennaisia tälle tekstilajille. Tämän tekstilajin ominainen kriteeri voi myös puuttua selkomittarista. (Selkomittari 2.0, 2.)

Käytän tässä tutkimuksessa kuitenkin selkomittaria mediatekstin selkokielisyyden arviointiin, koska sen avulla perehdyn uutispätkiin kokonaisuutena. Arvioin mittarin avulla uutispätkässä käytettäviä sanoja ja kielen rakenteeseen liittyviä seikkoja. Käytän tutkimuksessa uusinta Selkomittaria 2.0, joka on julkaistu vuonna 2022. Selkomittarista hyödynnän arviointiin soveltuvia osia ja jätän vastaamatta kysymyksiin, jotka eivät sovi mediatekstin arviointiin.

Selkomittari on jaettu neljään eri osa-alueeseen ja siinä on 96 kysymystä. Käytän arvioinnissa kolmea osa-aluetta, joita ovat Teksti kokonaisuutena, Sanat ja Kielen rakenteet. En käytä neljättä osa-aluetta, Ulkoasu ja kuvitus, koska ulkoasua arvioidaan lehtiartikkelien

kirjoittamiseen liittyvien seikkojen avulla. Huomio kiinnitetään fonttiin ja palstojen leveyteen ja kuvien analysointi tapahtuu tekstiin liittyvän kuvatekstin avulla (Selkomittari 2.0, 2).

Selkomittaria käytetään vastaamalla väitteisiin (Selkomittari 2.0, 3). Pääkriteerit arvioidaan numeroilla 0–3 ja muut kriteerit arvioidaan kirjaimilla t (väittäjä toteutuu tekstissä) ja e (väittäjä ei toteudu tekstissä). Kaikkien pääkriteereiden täytyy saada arvosana 2 tai 3, jotta teksti on selkokieltä. Asteikossa numero 3 tarkoittaa, että teksti vastaa hyvin väittämää. Numero 2 tarkoittaa, että teksti vastaa osin väittämää. Numero 1 tarkoittaa, että teksti vastaa huonosti väittämää. Kriteeri voi saada myös arvosanan 0, mikä tarkoittaa sitä, että väittäjä ei ole olennainen tässä tekstissä. Nollia ei lasketa mukaan keskiarvoon. Jos jokin pääkriteereistä saa arvosanan 1, teksti ei ole selkokieltä. Teksti on selkokieltä, kun pääkriteerien keskiarvo on yli 2. (Mt., 3–5.)

4 Analyysi

Analysoin selkouutisissa käytettyä multisemioottista tekstiä pääosin ydinlauseiden avulla. Lisäksi tuon esiin laajemmin kielen käyttöä koko uutispätkässä arvioimalla tekstiä selkomittarin avulla. Uutispätkässä on 8–14 virkettä, joista olen nostanut tarkastelun kohteeksi ydinlauseen. Virkkeissä käytetyt lauseet ovat pääosin väitelauseita, vain yksi on kysymyslause. Aluksi tuon esiin ydinlauseet ja niihin tehdyt muutokset. Sen jälkeen pohdin lauseisiin tehtyjen muutosten merkitystä lauseen sisältöön. Sitten analysoin selkouutisten ydinlauseiden rakenteen ja nostan esiin ydinlauseiden lausetyypit, jotka vaikuttavat sanajärjestykseen. Nostan esiin ydinlauseissa käytettyjä sanoja ja pohdin niiden selkokieliisyyttä taajuussanaston ja taajuuslistan avulla. Suomen kielen taajuussanasto on kerätty 1960-luvulla ja se on julkaistu vuonna 1979. Taajuussanasto perustuu kerättyyn aineistoon kaunokirjallisuudesta, radiokielestä, lehtikielestä ja tietokirjallisuuden kielestä. Aineistossa on 408 301 sanaesiintymää, n. 100 000 sananmuotoa ja 43 670 sanaa. (Saukkonen ym. 1979, 7.) Parole 5000 -taajuuslista on koostettu yhteiseurooppalaisessa hankkeessa vuosina 1996–1998. Se on nykysuomen tekstikorpus, jossa on korpuksen 5000 yleisintä sananmuotoa. (Parole 5000.)

Lisäksi tuon esiin selkomittarilla tehdyn arvion, jonka tulosten pohjalta pohdin uutispätkän selkokieliisyyttä kokonaisuutena. Lopuksi tarkastelen kuvan ja äänen yhteistoimintaa ydinlauseiden kautta. Selkouutispuhetta olen tarkastellut luvussa 1.2. Viimeisenä käsittelen selkouutisten multisemioottista kokonaisuutta.

4.1 Selkouutisten ydinlauseet

Ydinlauseeksi kutsun lausetta, joka kertoo uutispätkän keskeisen tiedon. Ydinlause toistuu uutistekstissä kaksi kertaa ja se on tekstissä aina toisena lauseena. Ydinlause pohjautuu käsitteeseen ydinsana, jonka avulla kuvataan käsiteltävää asiaa. Ydinsanaa toistetaan tekstissä useaan kertaan, jotta se jää helpommin lukijan mieleen (Leskelä 2019, 137). Välillä ydinlauseeseen on lisätty toinen lause, tai sanoja on vaihdettu, mutta perusosa lauseesta toistuu kuitenkin samanlaisena.

Tuon seuraavaksi esiin tutkimieni uutispätkien ydinlauseet ja niihin tehdyt muutokset. Tuon ydinlauseet esiin aikajärjestyksessä syyskuusta lokakuuhun 2022. Noudatan aikajärjestystä

myös ydinlauseiden käyttämisessä lähetyksessä eli tuon esiin ydinlauseet siinä järjestyksessä, kuin niitä käytetään lähetyksessä. Olen itse tummentanut lauseisiin tehdyt muutokset.

Ydinlauseet 1–14.

1. Eduskunta on hyväksynyt uuden potilasturvallisuuslain. (20.9.2022)
- 2a. Suomen talous huononee. (20.9.2022)
- 2b. **Asiantuntijat ennustavat, että** Suomen talous huononee.
3. Luonnonvarakeskus on laskenut susille sopivan määrän Suomessa. (20.9.2022)
- 4a. Taidemuseo Amos Rexissä **Helsingissä** on uusi näyttely. (26.9.2022)
- 4b. Taidemuseo Amos Rexissä on uusi näyttely.
5. Tampereella on esillä kuvanveistäjä Thomas Houseagon näyttely. (30.9.2022)
- 6a. **Eilen** jaettiin Arkkitehtuurin Finlandia-palkinto. (4.10.2022)
- 6b. **Tämän vuoden** Arkkitehtuurin Finlandia-palkinto jaettiin **eilen**.
- 7a. Hoitajien palkkariita on ohi. (4.10.2022)
- 7b. Hoitajien palkkariita on ohi, **ja hoitajat jatkavat työtä normaalisti**.
8. Ajanpuute on ongelma vanhusten kotihoidossa. (5.10.2022)
9. Suomi helpottaa työperäistä maahanmuuttoa. (7.10.2022)
10. Sähkön hinnannousu jakaa kuntia. (7.10.2022)
11. Laulaja Kikasta on tehty elokuva. (10.10.2022)
- 12a. Lapissa hoitajille tarjotaan neljättä koronarokotetta **ensimmäisenä Suomessa**. (26.10.2022)
- 12b. Lapissa hoitajille tarjotaan neljättä koronarokotetta.
- 13a. Monet ovat palanneet takaisin työpaikalle **korona-ajan etätyöstä**. (26.10.2022)
- 13b. Monet ovat palanneet takaisin työpaikalle **ainakin osittain**.
14. Suomessa voi ostaa uudenlaisen kotitestin. (26.10.2022)

4.1.1 Ydinlauseisiin tehdyt muutokset

Seuraavaksi käyn läpi ne ydinlauseet, joihin on tehty muutoksia. Analysoin samalla muutoksen merkitystä ydinlauseeseen. Olen merkinnyt ydinlauseeseen tehdyn muutoksen tummentamalla nämä kohdat.

Ydinlause 2.

Suomen talous huononee. / **Asiantuntijat ennustavat, että** Suomen talous huononee.

Ydinlause pysyy samana, mutta myöhemmin sitä täydennetään toisella lauseella. Aluksi ydinlause on lyhyt, mutta toistettaessa siihen on lisätty tietoa ydinlauseen alkuun. Täydennyksessä tuodaan ilmi, että tieto perustuu asiantuntijoiden ennustukseen.

Ydinlause 4.

Taidemuseo Amos Rexissä **Helsingissä** on uusi näyttely. / Taidemuseo Amos Rexissä on uusi näyttely.

Ensimmäisessä ydinlauseessa kerrotaan lisäksi paikka, missä taidemuseo sijaitsee. Lauseessa korostetaan sitä, että taidemuseo on Helsingissä.

Ydinlause 6.

Eilen jaettiin Arkkitehtuurin Finlandia-palkinto. / **Tämän vuoden** Arkkitehtuurin Finlandia-palkinto **jaettiin eilen**.

Tässä ydinlausetta on muokattu ajan ilmauksen suhteen. Näkökulmana on joko korostaa mennyttä tapahtumaa (*eilen jaettiin*) tai palkinnon ajankohtaisuutta (*tämän vuoden*).

Ydinlause ei esiinny kokonaisuudessaan samanlaisena, vaan ydinosa lauseesta on arkkitehtuurin Finlandia-palkinto. Jälkimmäinen lause lisää ydinosaan tiedon, että kyseessä on vuosittain jaettava palkinto, mikä ilmaistaan aikamääränä *tämän vuoden*.

Ydinlause 7.

Hoitajien palkkariita on ohi. / Hoitajien palkkariita on ohi, **ja hoitajat jatkavat työtä normaalisti**.

Aluksi ydinlauseessa on vain keskeinen tieto palkkariidan ratkaisusta eli palkkariita on ohi. Seuraavassa ydinlauseessa lausetta on täydennetty toisella päälauseella, jossa kerrotaan lisäksi, että hoitajat jatkavat työtä normaalisti. Ydinlause on saanut tarkentavan tiedon.

Ydinlause 12.

Lapissa hoitajille tarjotaan neljättä koronarokotetta **ensimmäisenä Suomessa.** /
Lapissa hoitajille tarjotaan neljättä koronarokotetta.

Ydinlause on saanut täydentävän osan loppuun. Siinä korostetaan Lapin erityisasemaa rokotuksen suhteen, sillä he saavat rokotteen ensimmäisinä Suomessa. Toisessa ydinlauseessa toistetaan vain keskeinen tieto siitä, että Lapissa hoitajat saavat halutessaan koronarokotteen.

Ydinlause 13.

Monet ovat palanneet takaisin työpaikalle **korona-ajan etätyöstä.** / Monet ovat palanneet takaisin työpaikalle **ainakin osittain.**

Tässä ydinlauseeseen liitetyt sanat on vaihdettu toisiksi. Aluksi tuodaan esiin, että työpaikalle on palattu korona-ajan etätyön jälkeen. Toisessa ydinlauseessa korostetaan, että työpaikalla ei olla kokoaikaisesti. Ydinlauseeseen on lisätty tarkentavia tietoja työpaikalle palaamisesta.

Ydinlauseisiin tehtävät muutokset ovat pienimuotoisia. Niiden avulla korostetaan jotain tiettyä näkökulmaa tai tuodaan lauseeseen lisää tietoa. Usein ydinlause toimisi hyvin ilman näitä muutoksia. Joissakin tapauksessa ydinlause olisi selkeämpi, jos se toistettaisiin samanlaisena kahteen kertaan.

4.1.2 Ydinlauseiden rakenteet

Olen analysoinut ydinlauseet lauseenjäsenten avulla. Selkokielessä pyritään käyttämään rakennetta SPO eli subjekti, predikaatti ja objekti tai muut predikaatin seuralaiset (Leskelä 2019, 151). Lauseen sanajärjestykseen vaikuttaa se, millaista lausetyyppiä käytetään. Esimerkiksi eksistentiaalilauseissa tavallinen sanajärjestys on APS eli adverbiaalipredikaattisubjekti (mp.). Kopulalauseita käytetään melko paljon. Kopulalause muodostetaan *olla*-verbin ja predikaatiivin tai adverbiaalilauseen avulla (VISK § 891). Analysoin kopulalauseiden *olla*-verbin ja predikaatiivin yhdistelmän ISK:n tapaan lauseen predikaatiksi. (VISK § 456).

Analysoin ydinlauseiden lauseenjäsenet lausekkeina. Ydinsana voi saada etu- tai jälkimääritteitä (Vilkuna 2003, 181). Kun substantiivi saa määritteen, lauseke on NP. Adjektiivilauseke on AP ja pre- ja postposiolauseke on PP ja adverbiaalilauseke on AP. (Mt., 29). Olen jakanut lausekkeet taulukkoon omiin sarakkeisiin, mutta en nimeä niitä erikseen lauseketyyppien mukaan. Merkitsen lauseeseen lausetyypin, koska se vaikuttaa sanajärjestykseen. Lausetyyppien määrittelyssä tukeudun ISK:n määrittelyyn (VISK § 891). Käytän lauseenjäsenten merkitsemisessä samaa tapaa kuin Selkokielen oppaassa käytetään

(Leskelä 2019, 151–152). Tämä jäsentämisen tapa korostaa niitä lauserakenteen piirteitä, jotka ovat keskeisiä selkokielen analyysissa. Lauserakenne korostaa tiettyjä asioita lauseessa ja tuo esille, mitä asioita pidetään lukijalle tuttuina tai vieraina. Lauseen temaattinen rakenne vaikuttaa käytettävään sanajärjestykseen. Sanajärjestyksen valintaan vaikuttaa myös se, korostetaanko tekstissä tekstuaalista vai lausetason selkeyttä. (Mt., 152.)

Jaan lauseet lauseenjäseniksi seuraavalla tavalla. S = subjekti, P = predikaatti sekä *olla*-verbi ja predikaatiivi, O = objekti tai muut predikaatin määritteet, A = adverbiaali. Lisäksi merkitsen taulukkoon lauseiden aikamuodon. Lauseissa käytetään aikamuotona preesensia, imperfektiä tai perfektiä. Aikamuodot merkitsen taulukkoon eri väreillä. Preesens ja imperfekti ovat vihreitä ja perfekti on punainen. Selkokielessä suositeltavat aikamuodot ovat preesens ja imperfekti, minkä takia tarkastelen niitä yhden värin avulla. Nostan lauseet esiin siten, että ensiksi ovat transitiiviset ja intransitiiviset lauseet, sitten eksistentiaalilauseet ja sen jälkeen nollapersoonaa- ja passiivilauseet. Tuon esiin taulukossa vain yhden ydinlauseen, koska ydinlauseeseen tehtyjä muutoksia olen käsitellyt luvussa 4.1.1.

Taulukko 1. Taulukossa analysoin ydinlauseiden sanajärjestyksestä lauseenjäsenyyden avulla. Ydinlauseet on jaoteltu lauseenjäsenten mukaan perus-, eksistentiaalilause- ja passiivilauseisiin. Aikamuodot on merkitty väreillä. **Vihreä väri on preesens ja imperfekti.** **Punainen väri on perfekti.**

Peruslauseet, transitiivilause (SPO eli subjekti–predikaatti–objekti)			
Subjekti	Predikaatti	Objekti	Adverbiaali
1. Eduskunta	on hyväksynyt	uuden potilasturvallisuuslain.	
2. Luonnonvarakeskus	on laskenut	susille sopivan määrän	Suomessa.
3. Suomi	helpottaa	työperäistä maahanmuuttoa.	
4. Sähkön hinnannousu	jakaa	kuntia.	
Peruslauseet, intransitiivilause ja kopulalause (SP(A) eli subjekti–predikaatti/predikaatiivi–adverbiaali)			
Subjekti	Predikaatti / predikaatiivi	Adverbiaali	
5. Suomen talous	huononee.		
6. Monet	ovat palanneet	takaisin työpaikalle ainakin osittain.	
7. Hoitajien palkkariita	on ohi.		
8. Ajanpuute	on ongelma	vanhusten kotihoidossa.	
Eksistentiaalilauseet (APS eli adverbiaali–predikaatiivi–subjekti)			
Adverbiaali	Predikaatiivi	Subjekti	
9. Taidemuseo Amos Rexissä	on	uusi näyttely.	
10. Tampereella	on esillä	kuvanveistäjä Thomas Houseagon näyttely.	

Nollapersoonaa ja passiivilauseet (APO eli adverbiaali–predikaatti –objekti)		
Adverbiaali	Predikaatti	Objekti
11. Suomessa	voi ostaa	uudenlaisen kotitestin.
12. Laulaja Kikasta	on tehty	elokuva.
13. Eilen	jaettiin	Arkkitehtuurin Finlandia-palkinto
14. Lapissa hoitajille	tarjotaan	neljättä koronarokotetta.

4.1.3 Yhteenvetoa ydinlauseiden rakenteesta

Ydinlauseiden sanajärjestyksen analyysi osoittaa, että neljä ydinlausetta (ydinlauseet 1–4) ovat transitiivisia ja niissä käytetään suoraa sanajärjestystä eli subjekti-predikaatti-objekti (SPO). Transitiivisuudella tarkoitan tässä lausetyyppejä, jossa on mukana myös objekti (VISK § 891). Lisäksi neljä lausetta (ydinlauseet 5–8) on intransitiivisia (SP(A)). Näissä lauseissa ei ole objektia (Mt., § 891). Eksistentiaalilauseita on kaksi (ydinlauseet 9–10). Ne ilmaisevat paikkaa (Mt., § 894). Yhdessä lauseessa (ydinlause 11) käytetään nollapersoonaa, joka viittaa yleistävästi tekijään kolmannessa persoonassa (Mt., § 106). Olen yhdistänyt nollapersoonalauseen ja passiivilauseet (ydinlauseet 12–14) samaan ryhmään, koska niiden lauseenjäsennys noudattaa samaa sanajärjestystä eli adverbiaali-predikaatti-objekti (APO).

Kolmessa lauseessa käytetään passiivia. Passiivin käyttöä ei ole perusselkokielen käytössä kielletty, mutta sen käyttöä kehoitetaan välttämään. Toisaalta, jos lauseen tekijää ei tiedetä tai sillä ei ole merkitystä lauseen kannalta, silloin passiivin käyttö voi tukea tekstiä. Esimerkiksi jos tekijänä on jonkinlainen suomalaisen yhteiskunnan kollektiivi, silloin tekijää on vaikea ja myös tarpeetonta nimetä tarkkaan (Leskelä 2019, 123). Edellä esitetyt ydinlauseet (12–14) tuovat esiin kollektiiveja. Siksi niiden tekijää ei ole mielekästä korostaa, vaan passiivin avulla tekijän merkitys häivytetään. Laulaja Kikan elokuvan esittelyssä (ydinlause 12) ei haluta korostaa, mikä yhtiö on tehnyt elokuvan, vaan huomio kiinnitetään elokuvaan. Arkkitehtuurin Finlandia-palkinnon jakamisessa (ydinlause 13) on tärkeää palkinnon saajan esittelemineen, eikä ole niinkään tärkeää tietää, mikä yhteiskunnallinen instanssi on palkinnon myöntänyt. Samoin ydinlauseessa 14 käsitellään Lapissa tarjottavaa rokotetta hoitajille, mutta uutisessa ei ole tärkeää korostaa, kuka on myöntänyt koronarokotteet eli mikä suomalainen yhteiskunnan kollektiivi on kyseessä (Mt., 122). Samoin nollapersoonaisessa lauseessa (ydinlause 11) tekijäksi voi mieltää kaikki ihmiset (VISK § 106) eli jokainen voi ostaa Suomessa

uudenlaisen kotitestin. Toisaalta tämän olisi voinut myös kirjoittaa auki tekstiin, jolloin se olisi noudattanut paremmin selkokielen tavoitteita.

Eksistentiaalilauseessa korostetaan usein konkreettista paikkaa sijoittamalla paikan ilmaus teemapaikalle (VISK § 894). Teemapaikkaa käytetään tutun asian esiintuomiseen, jolloin korostuu tekstin rakenteen merkitys ymmärtämistä helpottavana tekijänä (Leskelä 2019, 152). Uutispätkissä paikat *Taidemuseo Amos Rex* (ydinlause 9) ja *Tampere* (ydinlause 10) mielletään tutuiksi asioiksi selkouutisten seuraajille. Näissä lauseissa käytetään käänteistä sanajärjestystä eli adverbiaali-predikaatti-subjekti (APS). Myös passiivilauseissa teemapaikalla on paikannimiä kuten *Suomi* (ydinlause 11) ja *Lappi* (ydinlause 14). Näiden paikkojen voidaan ajatella olevan tuttuja paikkoja selkokielen käyttäjille.

Selkokieliisyyden kielellisistä tekijöistä tekstissä keskeiseksi nousevat lyhyet virkkeet. Ydinlauseet ovat pisimmillään seitsemän sanan pituisia (ydinlauseet 2 ja 10). Virkerakenteet ovat helppoja ja monivirkkeisiä lauseita ei ollut. Yksi tekijä käytetyssä rakenteessa on kuitenkin melko vähäinen suoran sanajärjestyksen käyttö. Tekstin ydinlauseista vain osa noudattaa tätä suositusta. Kahdeksassa ydinlauseessa (ydinlauseet 1–8) lauseessa on subjekti ensin ja kuudessa ydinlauseessa (ydinlauseet 9–14) lause aloitetaan adverbiaalilla..

Aikamuotona ydinlauseissa käytetään pääosin preesensia ja imperfektiä. Preesensia ja imperfektiä käytetään 10 ydinlauseessa ja perfektiä neljässä lauseessa. Pluskvamperfektiä ei käytetä lainkaan. Perusselkokielisessä lauseessa aikamuotona suositellaan preesensia ja imperfektiä, mutta tarvittaessa voi myös käyttää perfektiä (Leskelä 2019, 123).

4.2 Sanojen selkokieliisyys

Televisiolähetyksessä ei ole mahdollista selittää sanoja tilan ja ajan puutteen vuoksi. Sen takia käytettyjen sanojen pitäisi avautua uutisten seuraajalle mahdollisimman hyvin ilman selitystä. Selkokirjoittajan pitää suosia konkreettisia sanoja ja välttää mahdollisuuksien mukaan abstrakteja sanoja (Leskelä 2019, 132). Abstrakteja sanoja on vaikea selittää toisin sanoin. Esimerkiksi sanaa *laatu*, on vaikea tuoda ilmi ilman selitystä sen monikäyttöisyydestä (Mt., 133). *Laatu* tarkoittaa sekä 'luonnetta' että 'piirrettä', tai 'luokkaa' tai 'lajia'. *Laadulla* voidaan ilmaista myös jonkun asian 'hyvyyttä' tai 'toimivuutta' (KS). Abstrakteja sanoja on vaikea ilmaista kuvan avulla (mp.).

Selkokielisissä uutisissa noudatetaan melko hyvin selkokielestä annettuja ohjeita. Tekstissä käytetään pääosin yleisiä ja konkreettisia sanoja. Välillä tässä on kuitenkin poikkeamia. Nostan seuraavaksi esiin ydinlauseissa käytettyjä vaikeasti ymmärrettäviä sanoja. Sanojen valinnassa nojautun omaan kielitajuuni. Kielitaju pohjautuu tutkijan omaan ymmärrykseen omasta kielestään (Hamunen–Huomo, 2020, 199). Kielitajuuni kuuluu myös opettajan tieto oppilaiden kielitaidon tasosta ja kyvystä ymmärtää tiettyjä sanoja. Sanoja olen luokitellut niiden abstraktisuuden, monimerkityksisyyden ja yhdyssanojen pituuden kautta. Analyysissa tuon esiin ydinlauseen, josta olen tummentanut käsiteltävän sanan. Tuon esiin näiden sanojen selkokielisyyttä Kielitoimiston sanakirjan avulla (KS) ja nostan esiin sanan yleisyyden taajuussanaston (Saukkonen ym. 1979) ja Parole 5000 -taajuuslistan mukaan (Parole 5000). Kaikkia sanoja ei löydy taajuussanastosta tai taajuuslistalta. Pohdin myös vaihtoehtoja, miten ydinlauseita voisi muuttaa helpommin ymmärrettävään muotoon.

4.2.1 Abstraktit ja monimerkityksiset sanat

Abstraktien sanojen käyttäminen vaatii pohdintaa, miten selkolukijat ymmärtävät nämä sanat. Kokemukseni mukaan suomen kielen opiskelijat ymmärtävät näitä sanoja huonosti.

Ajanpuute on ongelma vanhusten kotihoidossa. (5.10.2022)

Vaikka *ajanpuute* on abstrakti ilmaus, se on kuitenkin paljon käytetty ilmaus, jonka voi ajatella olevan selkosuomen käyttäjille myös tuttu asia. Myös Nummi (2013, 64) nostaa esiin, että kaikki abstraktit sanat eivät ole vaikeita ymmärtää.

Suomi helpottaa **työperäistä maahanmuuttoa**. (7.10.2022)

Työperäinen maahanmuutto on myös vakiintunut ilmaus. *Työperäinen* tarkoittaa 'työstä aiheutuva' (KS). *Maahanmuutto* on varmaan tuttu termi monelle suomen kielen opiskelijalle ja paljon käytössä yhteiskunnassa. Ilmaisua voisi kuitenkin vielä aukaista selkokielifiksi ja korostaa, että Suomi helpottaa töihin tulevien maahanmuuttoa.

Tampereella on **esillä** kuvanveistäjä Thomas Houseagon näyttely. (30.9.2022)

Esillä on vaillinaisesti taipuva abstrakti sana. *Esillä* tarkoittaa 'näkyvissä', 'saatavilla', 'käsiteltävänä', 'huomion kohteena' (KS). Sana on taajuussanastossa sijalla 614 (Saukkonen ym. 1979, 306). Taajuussanastossa se on sijalla 1024 (Parole 5000). Sen voisi tässä yhteydessä korvata helposti sanalla *nyt*. Sana *nyt* on taajuussanastossa sijalla 34 (Saukkonen

ym. 1979, 406) ja taajuuslistalla sijalla 23 (Parole 5000). Ydinlauseena voisi olla, että *Tampereella on nyt kuvanveistäjä Thomas Houseagon näyttely.*

Ydinlauseissa käytettiin myös monitulkintaisia sanoja. Monitulkintaisuudella tarkoitan sanojen moniselitteisyyttä, jolloin niitä voidaan käyttää useassa eri merkityksessä.

Sähkön hinnannousu **jakaa** kuntia. (7.10.2022)

Jakaa-verbillä on paljon erilaisia tehtäviä. Kielitoimiston sanakirjan mukaan sana *jakaa* merkitsee 'palotella', 'lohkoa', 'pilkkoa'. Sanaa voidaan käyttää ilmaisuissa *Jakaa paloihin* tai *Jakaa omena kahtia*. (KS). Tällöin merkitys on konkreettinen. Sanan *jakaa* abstraktin käytön esimerkki on 'jakaa ihmiset vuohiin ja lampaisiin' (KS). Uutispätkä *jakaa* kunnat voittajiin ja häviäjiin. Taajuussanastossa sana *jakaa* on sijalla 400 (Saukkonen ym. 1979, 330). Taajuuslistalla sana on sijalla 1564 (Parole 5000). *Jakaa kuntia* on abstrakti käsite, eikä lauseesta käy ilmi mihin kuntia jaetaan. Uutisen katsojan pitäisi pystyä päättelemään itse, että kuntia jaetaan hyvin ja huonosti menestyviin kuntiin tai voittajiin ja häviäjiin. Asian voisi ilmaista yksinkertaisesti, että *Sähkön hinnannousu nostaa kuntien sähkölaskua.*

Suomen talous **huononee**. (20.9.2022)

Verbin perusmuoto on *huonota*, joka on taajuussanastossa sijalla 4315 (Mt., 321). Verbin taivuttaminen ei noudata tyypillistä kaavaa, mikä johtaa siihen, että suomen kielen oppijan on vaikea löytää perusmuotoa. *Huonota*-verbi näyttää verbityypiltä 4, joka on yleinen suomen kielen verbityyppi. (White 2006, 157–158.) *Huonota*-verbi on kuitenkin muodostettu adjektiivista *huono*, ja se kuuluu verbityyppiin 6 eli taipuu *huonota - huonone - huononee*. Monet tämän verbityypin verbit ilmaisevat prosessia, mistä seuraa, että niistä ei käytetä kuin 3. persoonan muotoja. (VISK § 75.) Sana *huono* merkitsee 'kielteisenä', 'epäedullisena', 'kartettavana', 'puutteellisena' tms. pidettävä (KS). Se löytyy sijalta 743 taajuussanastosta (Saukkonen ym. 1979, 321) ja taajuuslistalla sijalta 1455 (Parole 5000). Lauseessa voisi kertoa konkreettisesti talouden muutoksesta, esimerkiksi lauseena voisi olla, että *Suomessa hinnat nousevat*. Tämä liittyisi myös kuviin, joissa näytetään kaupassa käymistä.

Monet ovat palanneet takaisin työpaikalle **ainakin osittain**. (26.10.2022)

Ainakin sanan merkitys voi olla 'joka tapauksessa', 'vähintään', 'edes', 'kuitenkin', 'kumminkin' tai 'yleensä', 'ikään'. Taajuussanaston mukaan se on sijalla 174 (Saukkonen ym. 1979, 285) ja taajuuslistalla 108 (Parole 5000). *Osittain* on myös vaillinaisesti taipuva sana, jonka merkitys voi olla 'osaksi', 'osin', 'jssak määrin', 'jssak suhteessa' tai 'osa osalta',

'osa kerrallaan', 'osina' (KS). Taajuussanastossa sana on sijalla 865 (Saukkonen ym. 1979, 423) ja taajuuslistalla 1157 (Parole 5000).

Oman kokemuksen mukaan kielenoppijoiden on vaikea ymmärtää näitä sanoja. Selittäisin heille, että sana *ainakin* merkitsee tässä tapauksessa 'vähintään' ja *osittain* merkitsee tässä 'osa-aikaisesti' eli 'ei kokonaan'. Selittäisin, että työntekijät eivät ole palanneet kokoaikaisesti töihin eli eivät ole koko viikkoa työpaikalla, vaan tekevät töitä myös kotoa käsin.

Ensimmäisen ydinlauseen toistaminen, *Monet ovat palanneet takaisin työpaikalle korona-ajan etätyöstä*, kertoo syyn, miksi ihmiset ovat palanneet takaisin työpaikoille. Ydinlauseena voisi myös olla, *Monet ovat palanneet takaisin työpaikalle osa-aikaisesti*. Sana *osa* on taajuuslistalla 113 (Parole 5000) ja taajuussanastossa 48 (Saukkonen ym. 1979, 422). Sana *osa-aika* tarkoittaa, että jotain asiaa ei tehdä kokoaikaisesti. Käsite *osa-aikatyö* on kokemuksen mukaan tuttu sana suomen kielen opiskelijoille.

4.2.2 Pitkät yhdyssanat

Selkokielessä ymmärtämistä vaikeuttavina sanoina pidetään myös yhdyssanoja, koska sanarajojen tunnistaminen on vaikeaa selkokielen käyttäjälle (Leskelä 2019, 132).

Ydinlauseissa käytettiin muutamia pitkiä yhdyssanoja, kuten *potilasturvallisuuslaki* ja *Luonnonvarakeskus*. Näitä sanoja ei voi välttää näissä teksteissä, koska ne ovat keskeisiä sisältösanoja. Jos sanat ovat käsiteltävän aiheen ja käsitteilytavan vuoksi olennaisia, niitä ei voi muuttaa selkotekstissä toisiksi (Leskelä–Uotila 2020, 235).

Eduskunta on hyväksynyt uuden **potilasturvallisuuslain**. (20.9.2022)

Potilasturvallisuuslain on pitkä kolmiosainen yhdyssana. Uutispätkässä taivutetaan monta kertaa sanaa *potilasturvallisuuslaki*, mutta missään vaiheessa sen merkitystä ei selitetä. Vaikka kyseessä on lain nimi, jota uutisessa tuodaan esille, lain sisältöä voisi tuoda esiin selityksen avulla. Potilasturvallisuutta voisi käsitellä erikseen ja korostaa, että tämä laki liittyy potilaiden turvallisuuteen. *Potilas* on taajuussanastossa sijalla 574, *turvallisuus* 2053 ja *laki* 198 (Saukkonen ym. 1979; 439, 497, 379). Taajuuslistassa sana *potilas* on sijalla 431, *turvallisuus* 431 ja sana *laki* on 822. (Parole 5000).

Luonnonvarakeskus on laskenut susille sopivan määrän Suomessa. (20.9.2022)

Luonnonvarakeskus on kolmiosainen yhdyssana, joka merkitsee asiantuntijaorganisaatiota. Tämä nimi on nostettu teemapaikalle, mutta en tiedä kuinka moni tuntee tai tietää tämän paikan. Miksi ei ole käytetty passiivimuotoista lausetta, jossa korostetaan teemapaikalla

Suomea eikä Luonnonvarakeskusta? Lause voisi olla, että *Suomessa on laskettu susille sopiva määrä*. Passiivilauseetta voidaan käyttää silloin, kun kyseessä on yhteiskunnan kollektiivi (Leskelä 2019, 123). *Luonnonvarakeskusta* olisi voinut selittää tekstissä, että se on keskus, joka tutkii Suomessa luontoa ja eläinten määriä. Selityksen avulla lukijaa voidaan auttaa ymmärtämään, mitä sana merkitsee tässä yhteydessä. (Mt., 134). Luonnonvarakeskus ei ole keskeisin asia uutisessa eli sen käyttö teemapaikalla ei ole tarpeen.

4.3 Selkomittarilla tehdyn arvioinnin tulokset

Tarkastelin tekstin rakenteen ja sanaston osalta ydinlauseita, mutta sen lisäksi arvioin kaikki 14 uutispätkää selkomittarin mukaan. Vaikka selkomittaria ei ole suunniteltu mediatekstien selkokielisyyden mittaamiseen (ks. luku 3.3), käytän sitä tässä tutkimuksessa koko uutispätkän kielen arvioimiseen. Vaikeuksia uutispätkien tekstin arvioimisessa aiheutti tekstin lyhyys, mikä johtuu siitä, että uutispätkässä on vain 8–14 virkettä. Selkomittarissa on 96 kriteeriä (Selkomittari, 2), joista vastasin 67 kriteeriin. Selkomittarin osiot ovat Teksti kokonaisuutena (27 kriteeriä), Sanat (16 kriteeriä) ja Kielen rakenteet (24 kriteeriä) (Mt., 2). Osaan väitteistä vastasin arviolla 0, joka tarkoittaa, että väittäjä ei ole olennainen tässä tekstissä (Mt. 3). Vastasin kuitenkin kaikkiin 15 pääkriteeriin. Tekstin saadessa jostakin pääkriteeristä arvosanan 1 teksti ei ole kokonaisuudessaan selkokielistä (Mt., 3, 5).

Uutispätkän tekstin lyhyden vuoksi yksittäiset sanavalinnat, yhdyssanat ja passiivilauseet nousivat arvioinnissa keskeiseen rooliin alentaen pistemäärää. Tekstin yleiskielisyyteen, helppoon luettavuuteen ja ymmärrettävyyteen ei kuitenkaan pitäisi pureutua yksittäisten huomioiden varassa, vaan tekstin kokonaisuuden mukaan (Selkomittari, 8–10). Kun tekstissä käytetään lyhyitä virkkeitä ja lauserakenne on selkeä, tällainen teksti saa selkomittarin arvion mukaan melko hyvät pisteet. Lyhyessä tekstissä korostuu sanaston ymmärtämisen merkitys, mikä näkyy tekemissäni arvioinneissa. Sanaston yksinkertaisuus ja konkreettisuus on keskeinen tavoite tekstin selkokielisyydessä (Leskelä–Uotila 2020, 235). Tekstin pintatason yksinkertaistaminen eli sanaston tuttuuden huomioiminen auttaa suomen kielen oppijaa tekstin ymmärtämisessä (Mt., 234). Arvioin uutispätkät seuraavissa taulukoissa selkomittarin avulla. Tuon esiin selkomittarin keskiarvon ja liitän taulukkoon kirjoittamani kokonaisarvioinnin uutispätkästä, kuten selkomittarin ohjeistuksessa neuvotaan (Selkomittari, 7). Taulukko 2A alkaa parhaan arvioinnin saavuttaneista uutispätkistä ja etenee alempiin pistemääriin. Taulukossa 2B tuon esiin uutispätkät, jotka ovat eivät ole kokonaisuudessaan selkokielistä.

Taulukko 2A. Selkomittarin testin mukainen arvosana ja tekstin kokonaisuuden arviointi. Tässä taulukossa kaikki tekstit ovat selkokieltä. Paras mahdollinen keskiarvo on 3.

Uutispätkän ydinlause	Keskiarvo	Koko tekstin arviointi
Hoitajien palkkariita on ohi. 4.10.2022	3	Teksti noudattaa selkokielen ohjeita. Lauseet ovat lyhyitä ja helposti ymmärrettäviä. Tekstissä ei ole käytetty vaikeita sanoja. Teksti vaatii kuitenkin yleistietoutta ja sanastoa, joka liittyy työmarkkinoihin ja lakkoihin.
Eilen jaettiin Arkkitehtuurin Finlandia-palkinto. 4.10.2022	3	Teksti etenee hyvin ja sitä on helppo seurata. Vaikea käsite arkkitehtuuri on selitetty rinnastuskonjunktion avulla. Tekstissä käytetään rinnastusta <i>arkkitehtuuri eli rakennustaide</i> .
Ajanpuute on ongelma vanhusten kotihoidossa. 5.10.2022	3	Teksti rakentuu hyvin. Siinä on yksinkertainen lauserakenne ja sanat ovat yksinkertaisia. Abstrakti sana, <i>ajanpuute</i> , on yleinen sana, jota käytetään paljon. <i>Ajanpuute</i> selittyy tekstissä kertomalla paljosta tekemisestä. Se tuodaan ilmi ilmaisuilla, että <i>pitää käydä pesulla, ottaa lääkkeet ja syödä</i> , ja näytetään kuvaa tekemisestä.
Laulaja Kikasta on tehty elokuva. 10.10.2022	3	Teksti etenee sujuvasti ja siinä käytetään yleisiä sanoja. <i>Seksisymboli</i> abstraktina yhdyssanana vaatii lukijalta pohdintaa, mutta on kuitenkin mahdollista ymmärtää. Käytetään kysymyslauseetta: <i>Kuka oli Kikka?</i> Ja vastataan siihen itse.
Taidemuseo Amos Rexissä Helsingissä on uusi näyttely. 26.9.2022	2,9	Teksti esittelee Amos Rexissä olevan näyttelyn. Teksti etenee sujuvasti ja kuvailee näyttelyä ja näyttelyn aikaan saamia tunteita. Tekstissä on yksi pitkä lause. <i>Kaikki on pehmeän harmaata, ja siksi näyttää siltä, että aika on pysähtynyt</i> . Voisiko olla: <i>Näyttelyssä on paljon harmaata väriä. Väri luo tunteen, että aika on pysähtynyt</i> . Konkreettinen aihe.
Suomessa voi ostaa uudenlaisen kotitestin. 26.10.2022	2,9	Teksti on lyhyt ja siinä käytetään pääosin päälauseita. Vaikea lause on <i>Ihminen saa nopeasti lääkkeet, kun tiedetään, mikä sairaus ihmisellä on</i> . Voisiko olla: <i>Testi tunnistaa sairauden. Kun ihmisen sairaus tiedetään, hän saa nopeasti lääkkeet</i> .
Lapissa hoitajille tarjotaan neljättä koronarokotetta. 26.10.2022	2,8	Teksti etenee sujuvasti. Koronasta on puhuttu paljon, samoin koronarokotteista. Uutisen lopussa on litteroitu haastattelu, mutta se on lyhyt. Selkeämpi olisi kuitenkin ollut käyttää epäsuoraa lainausta.
Luonnonvarakeskus on laskenut susille sopivan määrän Suomessa. 20.9.2022	2,6	Teksti on lyhyt ja melko hyvin ymmärrettävä. Tekstissä käytetään kolme kertaa sanaa <i>susikanta</i> , mutta tätä sanaa ei selitetä. Sanan merkityksen voi päätellä lauseesta, jossa kerrotaan, että susikannan säilymiseen tarvitaan ainakin 500 sutta. Selkotekstissä vieraat sanat pitäisi selittää. Voisiko olla: <i>susikanta eli samalla alueella elävät sudet</i> .
Monet ovat palanneet takaisin työpaikalle korona-ajan etätyöstä. 26.10.2022	2,5	Teksti etenee päälauseiden varassa, vain yksi sivulause. Muutamia vaikeita yhdyssanoja, kuten <i>pääkaupunkiseutu</i> . Termiä ei avata kertomalla, mitä alueita siihen kuuluu. Tekstissä käytetään passiivisia ilmauksia, jolloin tekijää ei näy. Tekstissä on lyhyt litteroitu haastattelu.

Uutispätkät saivat pääosin hyvän tuloksen selkomittarin mukaisessa arvioinnissa. Tekstin kokonaisuutta arvioitaessa korostui sujuvuus ja helppo luettavuus. Usein haastattelut esitettiin epäsuorina ilmauksina, jolloin ne noudattavat selkokielen ohjeita. Alemmissa pistemäärissä

korostuu sanaston vaikeus ja erityisesti sanojen selittämättä jättäminen. Selkokielessä on keskeistä selittää sana osana kontekstia, jotta asian ymmärtäminen helpottuu (Leskelä 2019, 134). Taulukossa 2B tuon esiin arvioinnin uutispätkistä, jotka eivät ole selkokieltä.

Taulukko 2B. Taulukossa joku tai jotkut tekstin pääkriteerit ovat saaneet selkomittarista arvosanan 1, jolloin teksti ei ole selkokieltä. Tuon esiin kriteerit, joiden perusteella teksti ei ole selkokieltä.

Tampereella on esillä kuvanveistäjä Thomas Houseagon näyttely. 30.9.2022	2,6	Uutinen esittelee Thomas Houseagon näyttelyn Tampereella. Teksti on lyhyt ja noudattaa selkotekstin piirteitä. Tekstissä käytetään kuitenkin harvinaisempia verbejä, kuten <i>juhlistaa</i> , <i>eristäytyä</i> . Molemmat sanat ovat taajuussanastossa sijoilla 9466 (Saukkonen ym. 1979, 334, 305). Yhdestä pääkriteeristä nro 1, joten teksti ei ole selkokieltä <i>28. Tekstissä on pääosin lukijalle tutuksi arvioitua sanastoa.</i>
Suomi helpottaa työperäistä maahanmuuttoa. 7.10. 2022	2,6	Teksti on lyhyt ja melko hyvin ymmärrettävissä. Epäsuoraa lainausta on käytetty, kun halutaan kertoa, mitä ihmiset sanovat videolla. Useita yhdyssanoja, kuten <i>innovaatiofirma</i> , ei ole selitetty. Yhdestä pääkriteeristä nro 1, joten teksti ei ole selkokieltä. <i>29. Jos vaikeaa sanaa ei voi korvata tai välttää, se on selitetty lukijalle ymmärrettävällä ja kontekstiin sopivalla tavalla.</i>
Eduskunta on hyväksynyt uuden potilasturvallisuuslain. 20.9.2022	2,5	Teksti käsittelee potilasturvallisuuslain hyväksymistä eduskunnassa. Kirjoitus lähtee oletuksesta, että selkolukijat tuntevat eduskunnan toimintatavat. Uutispätkässä on litteroitu haastattelu vasemmistoliiton puheenjohtajalta. Haastattelussa on käytetty kiilalauseita. Kiilalauseet on kielletty selkomittarissa (Selkomittari, 15). Monesta pääkriteeristä nro 1, joten teksti ei ole selkokieltä. <i>29. Jos vaikeaa sanaa ei voi korvata tai välttää, se on selitetty lukijalle ymmärrettävällä ja kontekstiin sopivalla tavalla.</i> <i>46. Yhdessä lauseessa ilmaistaan vain yksi tärkeä asia.</i> <i>66. Tekstissä ei ole kiilalauseita.</i>
Sähkön hinnannousu jakaa kuntia. 7.10.2022	1,9	Tekstissä selitetään sähkön hinnannousun syyksi vanhat ja uudet sähkö sopimukset. Ilmaus <i>jakaa kuntia</i> on vaikea. Vaikeaksi uutisen ymmärtämisen tekee erityisesti kunnanjohtajan haastattelu. Monesta pääkriteeristä nro 1, joten teksti ei ole selkokieltä. <i>1. Teksti on kokonaisuutena arvioituna yleiskieltä helpompaa.</i> <i>28. Tekstissä on pääosin yleistä, lukijoille tutuksi arvioitua sanastoa.</i> <i>31. Tekstissä on pääosin konkreettisia sanoja (kirjoittaa, täytyä).</i> <i>45. Lauseet ja virkkeet ovat pääosin lyhyitä.</i> <i>46. Yhdessä lauseessa ilmaistaan vain yksi tärkeä asia.</i>
Suomen talous huononee. 20.9.2022	1,5	Tekstiä on vaikea lukea, koska siinä ei selitetä vaikeita käsitteitä. Heikkoon tulokseen vaikuttavat litteroidut haastattelut, jotka eivät ole selkokieltä. Niissä käytetään vaikeita rakenteita ja sanoja. Monesta pääkriteeristä nro 1, joten teksti ei ole selkokieltä. <i>28. Tekstissä on pääosin yleistä, lukijoille tutuksi arvioitua sanastoa.</i> <i>29. Jos vaikeaa sanaa ei voi korvata tai välttää, se on selitetty lukijalle ymmärrettävällä ja kontekstiin sopivalla tavalla.</i> <i>31. Tekstissä on pääosin konkreettisia sanoja (kirjoittaa, täytyä).</i> <i>44. Tekstissä ei ole huomattavan paljon vaikeaksi arvioitavia kielen rakenteita.</i> <i>45. Lauseet ja virkkeet ovat pääosin lyhyitä.</i> <i>46. Yhdessä lauseessa ilmaistaan vain yksi tärkeä asia.</i>

Selkomittarin arvioinnissa korostui uutispätkissä käytetyn sanaston vaikeus ja käsitteiden selittämättä jättäminen. Ongelmakohtaksi uutispätkissä nousi haastattelujen litterointi, koska haastatteluissa ei käytetty selkokieltä. Tällöin vähintään yhdestä pääkriteeristä tuli arvioksi numero yksi, jolloin teksti ei ole selkokieltä.

Uutispätkän arvioiminen selkomittarin avulla antoi kokonaiskuvan tekstin selkokielisyydestä ja nosti esiin tekstin ongelmakohtia. Selkomittari on tehty arvioimaan informoivia tekstejä, joten mittarin antama tulos ei kuvaa täysin luotettavasti mediatekstin selkokielisyyttä (Selkomittari, 2). Tässä tutkimuksessa selkomittari antoi kuitenkin näkökulman niihin seikkoihin, jotka ovat ongelmallisia uutistekstin selkokielisyydessä. Yksi tällainen keskeinen tekijä on uutisissa käytettävät haastattelut. Haastatteluja tarkastellaan lähemmin seuraavassa luvussa.

4.3.1 Haastattelujen litterointi

Selkouutiset käyttävät samaa kuva- ja haastattelumateriaalia kuin muu uutistoimitus, jolloin myös haastattelut ovat yleiskielisiä (Leskelä 2019, 271). Selkomittarilla tekemäni analyysi nosti esiin ongelmat haastattelujen käyttämisen kannalta sanaston, kielen rakenteiden ja tekstin kokonaisuuden osalta. Teksti ei ole selkokielistä silloin, kun haastatteluja litteroidaan. Haastateltavat käyttävät puhekieltä eivätkä he puhu selkokielen vaatimusten mukaan. Virkkeet ovat pitkiä ja sisältävät useita lauseita. Seuraavaksi muutamia esimerkkejä haastatteluista.

Esimerkki 1 (20.9.)

Nyt käsillä on käänne, ja me arvioimme, että vuoden vaihteen molemmin puolin talouden kasvu on pysähdyksissä.

Haastattelussa haastateltava käyttää vaikeita sanoja. Taajuussanastossa sana *käänne* on sijalla 3282 ja sana *vaihde* on sijalla 1982 (Saukkonen ym. 1979, 376, 508). Taajuussanastosta *molemmin puolin* löytyy adjektiivina *molemminpuolinen*, joka on sijalla 7844 (Mt., 405). Sana *pysähdys* on taajuussanastossa sijalla 7844 (Mt., 444), minkä lisäksi se on taivutettu monikon inessiivimuotoon. Sana *pysähdys* on konsonattiloppuinen sana, jolloin sanan vartalo muuttuu. *Pysähdys – pysähdykse*, johon lisätään inessiivin tunnus *-ssä* ja vaihdetaan monikon tunnus *i* (White 2006, 30). Virke on myös pitkä eli siinä on 16 sanaa ja kolme lausetta. Selkokielessä suositellaan käytettävän alle 14 sanan lauseita (Leskelä 2019, 151).

Esimerkki 2 (20.9.)

Meillä on monta vuotta käytetty siihen, että ollaan saatu talous tasapainoon ja kuntoon, ja vähän taseeseen puskuria, niin toivotaan, että se ei menisi ihan niin pahaksi.

Virke on pitkä ja siinä on 26 sanaa ja 5 lausetta, joista yksi on kiilalause. Sana *talous* on taajuussanastossa sijalla 1911, *tasapaino* sijalla 3282 ja *kunto* sijalla 906 (Saukkonen ym. 1979, 482, 485, 370). Sana *tase* on sijalla 5842 (Mt., 485). Sanaa *puskuri* ei löydy taajuussanastosta eikä taajuuslistalta. Haastattelussa on käytetty sanoja, joiden ymmärtäminen on vaikeaa. Tätä virkettä voi myös pohtia sanatasolla, että mitä tarkoittaa *taseeseen puskuria*. Samoin täydennys, *niin toivotaan*, ohjaa huomion muualle. Viimeisessä lauseessa käytetään pronomini viittausta *se*, mutta tämä on jo kaukana viittauksen kohteesta eli taloudesta.

4.3.2 Haastattelun tiivistäminen epäsuoran kerronnan avulla

Usein uutispätkien haastattelujen yhteydessä käytetään kuvaa haastattelusta, mutta sanomisia ei litteroida suoraan, vaan toimittaja tekee niistä epäsuoran ilmauksen haastattelun sisällöstä. Tällaisia uutispätkiä olivat muun muassa 4.10, 5.10 ja 10.10. Esimerkiksi seuraavassa uutispätkässä haastatellaan Kikan näyttelijää Sara Melleriä.

Kuva 1. Kuvassa on näyttelijä Sara Melleri. Kuva näyttää sen, että vaikka Melleri puhuu, hänen haastattelunsa on ilmaistu epäsuorasti, eli Mellerin mielestä.

Kuvassa näkyy, miten Mellerin suu liikkuu koko ajan, ja hän kertoo mielipiteitään laulajasta. Uutislähetyksessä ei kuulla hänen puhuvan, vaan uutistenlukija tiivistää haastattelun.

Esimerkki 3 (10.10.2022)

Mellerin mielestä Kikka oli valoisa ja energinen ihminen.

Tämä virke tiivistää puheesta keskeisen tiedon, mitä Sara Melleri sanoo. Uutistenlukija kertoo asian selkopuheen avulla, jolloin teksti on helppo ymmärtää. Kuva näyttää näyttelijän kuvan avulla sen, miten näyttelijä kertoo asiasta innostuneena. On helppo uskoa väitettä, että *Mellerin mielestä Kikka oli valoisa ja energinen ihminen*.

4.4 Kuvan, äänen ja tekstin yhteistyö selkouutisissa

Valitsin kuvan, äänen ja tekstin analyysiin ydinlauseen. Tein ydinlauseista ja kuvista Word-taulukon, johon keräsin kaikki ydinlauseet ja niihin liittyvät kuvat kuvankaappaustyökalun avulla. Poimin ydinlauseeseen liittyvästä kuvasta yhden tai kaksi still-kuvaa, joissa näkyy tekstinä ydinlause. Koska kyse on television uutisista, kuvana käytetään yleensä liikkuvaa kuvaa. Tämän vuoksi still-kuvia on useampia, jos saman ydinlauseen aikana käytetään erilaisia kuvia. Mikäli sama ydinlauseeseen sisältämä uutispätkä on toistettu samanlaisena, olen analysoinut sen vain kerran.

Taulukoissa analysoin kuuden eri kategorian mukaan kuvan ja äänen antamaa tukea ydinlauseelle. Ensiksi tuon esiin kaksi ryhmää, jossa kuva ja taustaääni tukee ydinlausetta tai pelkkä kuva tukee ydinlausetta. Seuraavaksi ovat ryhmät, joissa kuva ja taustaääni tukevat osittain ydinlausetta tai kuva tukee osittain ydinlausetta. Sitten on yksi esimerkki, jossa kuva ei tue ydinlausetta ja viimeinen esimerkki on uutispätkästä, jossa kuva antaa lisää tietoa ydinlauseeseen.

Kuva-analyysissäni keskityn kuvan ilmaisun konkreettisuuteen. Kun analysoin kuvaa ja ääntä osana tekstiä, olen kiinnostunut kuvan ja äänen suhteesta tekstiin eli välittävätkö ne samaa sanomaa kuin teksti. Kuva-analyysia ja visuaalista lukutaitoa olen käsitellyt luvussa 2.3. Mikäli kuva ja tekstitys eivät ole samassa tahdissa kuvan kanssa eli kuvaan liitetty teksti tulee liian varhain tai myöhään, nostan sen esiin ymmärtämistä vaikeuttavana seikkana. Still-kuvien avulla nämä leikkaustekniset ongelmat tulevat selvemmin näkyviin kuin liikkuvaa kuvaa ja tekstiä katsellessa.

4.4.1 Kuva ja taustaääni tukevat ydinlausetta

Taulukko 3A. Taulukossa näkyy ydinlause, ja siihen liittyvät kuva tai kuvat ja kuvaukset äänestä. Äänenä voi olla joko taustaääni tai uutistenlukijan ääni.

Ydinlause: Eilen jaettiin Arkkitehtuurin Finlandia-palkinto.	4.10. 2022
 <p data-bbox="387 1980 603 2018">Eilen jaettiin Arkkitehtuurin Finlandia-palkinto.</p>	Taustaääni: taputuksia yleisöltä.

Ydinlause: Tämän vuoden Arkkitehtuurin Finlandia-palkinto jaettiin eilen.	
	Taustaaäni: taputuksia yleisöltä.
<p>Ensimmäisessä kuvassa on kolme miestä, jotka seisovat lavalla. He ovat pukeutuneet tummiin pukuihin. Kaksi miehistä taputtaa ja kolmannella miehellä on kädessään kukkakimppu. Kuva on juhlatilanteesta, jossa myönnetään voittajalle Arkkitehtuurin Finlandia-palkinto.</p> <p>Toisessa kuvassa näkyy lavan takana heijastuma talosta ja teksti JYVÄSKYLÄN YLIOPISTON KIRJASTON PERUSKORJAUS. Tämä viittaa rakennukseen, jonka tekijä on voittanut Arkkitehtuurin Finlandia-palkinnon.</p>	
<p>Analyysi: Kuvat tukevat ydinlausetta. Kuvat ovat juhlista, joissa julkistetaan Arkkitehtuurin Finlandia-palkinnon voittaja. Kuvissa näytetään sekä palkinnon saaja että kohde, joka on voittanut palkinnon. Äänenä kuvassa on tilaisuuden ääntä. Taputusten ääni antaa tunteen, että tilanne on juhlava – ja sitä juhlietaan antamalla taputuksia voittajalle.</p>	
<p>Konkreettinen aihe, jota tukevat erilaiset kuvat ydinlauseeseen kanssa. Ydinlauseissa korostetaan teemapaikalla eri asioita. Ensin korostetaan, että tapahtuma oli eilen ja sitten korostetaan, että kyseessä on tämän vuoden palkinto.</p>	
Ydinlause: Laulaja Kikasta on tehty elokuva.	10.10.2022
	Taustaaäni: musiikin ja laulamisen ääni.
<p>Kuvassa on elokuvasta otos, jossa nuori nainen laulaa lavalla mikrofoniiin. Taustalla kuuluu laulamisen ääntä.</p>	
<p>Analyysi: Kuva ja ääni tukevat ydinlausetta. Laulaja Kikka on kuvan nainen ja hän laulaa elokuvassa. Still-kuva näyttää laulamista ja esiintymistä elokuvassa ja äänenä kuuluu laulua. Konkreettinen aihe, jota tukee kuvan ja äänen yhteistyö.</p>	

4.4.2 Kuva tukee ydinlausetta

Taulukko 3B. Taulukossa näkyy ydinlause, ja siihen liittyvät kuvat. Äänenä on uutistenlukijan ääni.

Ydinlause: Taidemuseo Amos Rexissä Helsingissä on uusi näyttely.	26.9.2022
	Ääni: uutistenlukijan ääni.

Ydinlause: Taidemuseo Amos Rexissä on uusi näyttely.	
	Ääni: uutistenlukijan ääni.
<p>Ensimmäinen kuva on taidemuseosta ulkoapäin. Ydinlauseessa korostetaan paikkaa Helsingissä. Talon katolla lukee Bio Rex, mikä johdattaa museon nimeen Amos Rex.</p> <p>Toinen kuva on näyttelystä. Kuvassa on pääkallo ja esineitä eli kuva tuo esiin, millaisesta näyttelystä on kyse.</p>	
<p>Analyyysi: Kuvat tukevat tekstiä ja vastaavat kysymyksiin missä – taidemuseo Amos Rexissä, mitä – uusi näyttely. Kuvat kuvaavat sekä taidemuseota että näyttelyä. Kuvien yhteydessä ei ole muuta ääntä kuin uutistenlukijan ääni.</p> <p>Konkreettinen aihe, jota tukevat erilaiset kuvat ydinlauseen kanssa. Näyttelyyn ei liity ääntä, joten sitä ei myöskään tarvita tukemaan lauseen ymmärtämistä.</p>	
Ydinlause: Monet ovat palanneet takaisin työpaikalle korona-ajan etätyöstä.	26.10.2022
	Ääni: uutistenlukijan ääni.
<p>Kuva on avotoimistosta, jossa työpisteiden välissä on vain matalat seinät. Kuvassa on kolme työntekijää kukin omalla työpisteellään. Muut paikat ovat vapaita.</p>	
<p>Analyyysi: kuva tukee tekstiä. Kuvassa on toimisto, jossa on kolme henkilöä töissä. Korona-ajan etätyö tarkoittaa sitä, että ihmiset eivät ole työpaikalla. Monet eli tässä tapauksessa kolme henkilöä, ovat palanneet takaisin työpaikalle.</p> <p>Osittain konkreettinen aihe. Kuva tukee sanoja monet eli monet ihmiset, työpaikka eli tässä kuvassa toimisto. Korona-ajan etätyötä on vaikea näyttää kuvana.</p>	

4.4.3 Kuva ja taustaääni tukevat osittain ydinlausetta

Taulukko 3C. Taulukossa näkyy ydinlause, ja siihen liittyvät kuva tai kuvat ja kuvaukset äänestä.

Ydinlause: Eduskunta on hyväksynyt uuden potilasturvallisuuslain.	20.9.2022
	Taustaääni: hiljaista keskustelua salissa.

Kuva on eduskuntasalista, jossa istuu kansanedustajia. Kuva on otettu takaapäin siten, että esiintymislava on edessä. Esiintymislavan keskellä istuu keskellä kolme henkilöä, jotka ovat eduskunnan kolme puhemiestä. Kuvassa on taustääntä, joka on hiljaista keskustelua salissa. Keskustelu luo kuvaan tunnelmaa.

Analyyysi: Kuva tukee osittain tekstiä. Kuva näyttää, että eduskunta on tehnyt päätöksen, eli on hyväksynyt potilasturvallisuuslain.

Konkreettinen osa ydinlauseesta tuodaan ilmi valtakunnansovittelijan kuvan avulla.

Potilasturvallisuuslakia kuva ei aukaise.

Ydinlause: Hoitajien palkkariita on ohi.

4.10.2022

Taustääni: toimittajien puhetta, kysymyksiä, epäselvää ääntä.

Hoitajien palkkariita on ohi, ja hoitajat jatkavat työtä normaalisti.

Ääni: uutistenlukijan ääni.

Ensimmäisessä kuvassa on valtakunnansovittelija, joka astuu ulos sisäovesta. Häntä odottavat oven ulkopuolella toimittajat. Heistä kuva näyttää ja mikrofoneja. Taustäänänenä on toimittajien puhetta. Sovittelija tulee kertomaan palkkariidasta toimittajille ja vastaamaan kysymyksiin.

Toisessa kuvassa hoitaja on sairaalan osastolla. Hänen takanaan näkyy potilasmonitori. Hoitaja on pukeutunut vihreään sairaanhoitajan asuun.

Analyyysi: Valitut kuvat kertovat eri tilanteista. Ensimmäinen kuva on sovittelijasta, joka kertoo ratkaisun riitaan. Tulos on jo tiedossa tekstin mukaan, eli palkkariita on ratkaistu. Kuva liittyy palkkariidan ratkaisusta kertomiseen. Palkkariita henkilöidään neuvottelijaan, jonka avulla tapahtuma tuodaan esille. Sinänsä kuva ei aukaise termiä millään tavalla. Toinen kuva näyttää henkilön, johon uutinen liittyy eli hoitajan. Ydinlauseen tarkennus kertoo, että hoitajien työ jatkuu ja näyttää kuvaa työstä. Palkkariitaa ei tässäkään kuvassa pystytä aukaisemaan.

Osittain konkreettinen aihe, joka liittyy hoitajien palkkariitaan. Mikä on palkkariita, se katsojan täytyy tietää.

Ajanpuute on ongelma vanhusten kotihoidossa.

5.10.2022

Taustääni: vanhuksen ja hoitajan puhetta. Keskustelu on hiljennetty siten, että sanoista ei saa selvää.

Ajanpuute on ongelma vanhusten kotihoidossa.	
 <p>Ajanpuute on ongelma vanhusten kotihoidossa.</p>	<p>Taustaaäni: vanhuksen ja hoitajan puhetta. Keskustelu on hiljennetty siten, että sanoista ei saa selvää.</p>
<p>Kuvat ovat vanhuksen kotoa. Ensimmäisessä kuvassa vanhus ja hoitaja näkyvät kuvassa. Vanhus istuu pöydän vieressä ja keskustelelee hoitajan kanssa. Kuvassa näkyy henkilöiden välinen vuorovaikutus.</p> <p>Toisessa kuvassa hoitaja on kodin keittiössä, mutta juttelee samaan aikaan vanhuksen kanssa. Tätä voi tulkita siten, että vanhus haluaa keskustella hoitajan kanssa, mutta siihen ei ole ylimääräistä aikaa, vaan se pitää hoitaa muiden tehtävien sivussa. Käsite <i>ajanpuute</i> viittaa tähän, että samaan aikaan pitää tehdä monta asiaa.</p>	
<p>Analyysi: Kuva tukee osittain ydinlausetta, sillä kuva liittyy vanhusten kotihoitoon. Kuva näyttää ia asioita, joita kotihoidon aikana pitää tehdä.</p> <p>Osittain abstrakti aihe eli <i>ajanpuute</i>. <i>Ajanpuute</i> on vaikea selittää kuvan avulla. Kuvat ja äänet tukevat ydinlauseen tulkintaa, että samaan aikaan hoitajan pitää tehdä monta asiaa, koska muuten ei kerkeä tehdä kaikkea.</p>	
Suomi helpottaa työperäistä maahanmuuttoa.	7.10.2022
 <p>Suomi helpottaa työperäistä maahanmuuttoa.</p>	<p>Taustaaäni: puhetta luokassa sekä liikkumisesta ja toiminnasta aiheutuvaa ääntä.</p>
<p>Kuva ovat luokasta, jossa istuu aikuisia naisia pöytien ääressä opiskelemissa. Naisilla on edessään kannettavia tietokoneita ja muistiinpanovälineitä.</p>	
<p>Analyysi: Kuva tukee osittain ydinlausetta näyttämällä maahanmuuttajia Suomessa. Mutta miten selittää käsite <i>työperäinen</i>? Kuvassa naiset eivät tee työtä, vaan opiskelevat. On vaikea selittää kuvan avulla, mitä tarkoittaa <i>työperäinen</i>.</p> <p>Osittain konkreettinen aihe, jossa käsitellään maahanmuuttoa. Voisiko tekstinä olla, että <i>Suomi helpottaa töihin tulevien henkilöiden maahanmuuttoa</i>.</p>	

4.4.4 Kuva tukee osittain ydinlausetta

Taulukko 3D. Taulukossa näkyy ydinlause, ja siihen liittyvät kuvat. Äänenä on uutistenlukijan ääni.

Luonnonvarakeskus on laskenut susille sopivan määrän Suomessa.	20.9.2022
 <p>Luonnonvarakeskus on laskenut susille sopivan määrän Suomessa.</p>	<p>Ääni: uutistenlukijan ääni.</p>

Luonnonvarakeskus on laskenut susille sopivan määrän Suomessa.	
	Ääni: uutistenlukijan ääni.
Ensimmäisessä kuvassa susi istuu metsässä. Toisessa kuvassa susi kävelee metsässä.	
<p>Analyysi: Kuvat tukevat ydinlausetta osittain. Kuvat näyttävät suden eli mihin teksti viittaa, mutta mikä on luonnonvarakeskus tai sopiva määrä, sitä ei kuvasta käy ilmi.</p> <p>Konkreettinen aihe, jossa kerrotaan susien määrän laskemisesta. Luonnonvarakeskuksen nimen nostaminen teemapaikalle nostaa kuitenkin huomion tähän organisaatioon, mikä vie huomion pois susien määrän laskemisesta.</p>	
Suomen talous huononee	20.9.2022
	Ääni: uutistenlukijan ääni.
Asiantuntijat ennustavat, että Suomen talous huononee.	
	Ääni: uutistenlukijan ääni.
<p>Ensimmäisessä kuvassa kaksi ihmistä on kaupassa. He työntävät ostoskärryä ja kuvassa näkyy myös kassoja. Toisessa kuvassa on kassatyöntekijä, joka rahastaa kassalla asiakasta. Kuvassa käytetään samaa ideaa siitä, että talous tarkoittaa ostamista ja kaupankäyntiä.</p> <p>Analyysi: Kuva tukee osittain ydinlausetta. Kuvassa viitataan talouteen kaupan kautta. Talous tarkoittaa ostamista. Suomen talous eli suomen mahdollisuus ostaa asioita. Käsitettä <i>huononee</i> ei selitetä. Abstrakti asia, jota on vaikea ilmaista kuvien avulla. Talouden huonontumista ei voi näyttää kuvien avulla.</p>	
Sähkön hinnannousu jakaa kuntia.	7.10.2022
	Ääni: uutistenlukijan ääni.

Sähkön hinnannousu jakaa kuntia.	
	Ääni: uutistenlukijan ääni.
<p>Ensimmäisessä kuvassa on katulamppuja, jotka eivät ole päällä. Toisessa kuvassa näytetään sähkölinjoja. Kuvat liittyvät sähkön kuluttamiseen. Sähkölamput kuluttavat sähköä. Lasku katulamppujen käytöstä menee kunnille eli kuntien sähkölaskuun.</p>	
<p>Analyyysi: Kuva tukee uutista osittain. Kuvan avulla konkretisoidaan sähkön kulutusta. Sähkön hinnannousu liittyy siihen, että katulamppuja on pidettävä päällä, vaikka sähkön hinta on kallista. Mutta miten selittää <i>jakaa kuntia</i> -käsite kuvan avulla? Abstraktin termin selittäminen kuvan avulla ei onnistu – voisiko ydinlausetta muuttaa? <i>Sähkön hinnannousu nostaa joidenkin kuntien sähkölaskua.</i></p>	
Lapissa hoitajille tarjotaan neljättä koronarokotetta.	26.10.2022
	Ääni: uutistenlukijan ääni.
<p>Kuvassa on nainen, jolla on koronamaski ja hoitajan vaatteet. Hänellä on kädessään rokotus. Hän on töissä hoitajana rokotusasemalla. Kuva kuvaa hoitajan työtä.</p>	
<p>Analyyysi: Kuva kertoo hoitajan työstä ja siitä, miksi hoitaja tarvitsee rokotteen. Koronapandemian aikana kukaan ei varmaan ole voinut välttyä kuulemasta koronarokotteesta. Oletusarvo on, että kaikki tuntevat koronarokotteen. Lauseen teemapaikalla Lappia korostetaan, koska muualla neljättä koronarokotetta ei ole saatavilla.</p> <p>Konkreettinen aihe, jossa kerrotaan koronarokotteista ja hoitajista. Teemapaikalla korostetaan aluetta Lappi, mutta tätä ei kuvien avulla tuoda mitenkään esiin. Oletuksena on, että selkolukijat tietävät, missä on Lappi.</p>	

4.4.5 Kuva ei tue ydinlausetta

Odotusarvonsa mukaan kuvat ja ääni tukevat tekstiä melko hyvin. Joitakin yksittäisiä poikkeamia kuitenkin löytyy. Tällöin kuva vaihtuu tekstiin liian aikaisin, jolloin kuvateksti kertoo vielä edellisestä kuvasta. Koska kuva etenee uutisissa nopeasti, tähän ei ehkä tule kiinnittäneeksi juurikaan huomiota. Mutta kun kuvan pysäyttää still-kuvaksi, silloin kuva ei tue tekstiä, vaan antaa siitä väärää informaatiota.

Taulukko 3E. Taulukossa näkyy ydinlause, ja siihen liittyvät kuvat. Äänenä on uutistenlukijan ääni.

Tampereella on esillä kuvanveistäjä Thomas Houseagon näyttely.		30.9.2022
	Ääni: uutistenlukijan ääni.	
Tampereella on esillä kuvanveistäjä Thomas Houseagon näyttely.		
	Ääni: uutistenlukijan ääni.	
<p>Ensimmäisessä kuvassa on kuvanveistäjä Thomas Houseago. Kuva on otettu näyttelystä, ja siinä näkyy taideteoksia, jotka ovat esillä. Toisessa kuvassa mies seisoo taideteoksen vieressä, mutta mies ei ole kuvanveistäjä Houseago. Kuka on tämä mies? Kuvassa on Brad Pitt.</p> <p>Analyysi: Ensimmäinen kuva tukee ydinlausetta, koska kuva esittelee kuvataiteilijan eli Thomas Houseagon. Toinen kuva ei tue ydinlausetta, koska kuvan henkilö ei ole Thomas Houseago. Kuva ei tue ydinlausetta, vaan antaa siitä väärää tietoa.</p> <p>Konkreettiset asiat käyvät ilmi kuvista ja tekstistä eli missä – Tampereella, kuka - taiteilijan nimi ja kuva, mitä - näyttely, joka tuodaan esiin teosten kautta. Ongelma on kuvanleikkauksessa, koska teksti kohdistuu väärään kuvaan.</p>		

4.4.6 Kuva antaa lisää tietoa ydinlauseeseen

Yhdessä kuvassa kuva antaa lisää tietoa tekstiin. Uutispätkässä ei käy ilmi, mistä kyseistä testiä voi ostaa, mutta sen voi itse päätellä katsomalla kuvassa olevaa apteekin vihreää logoa. Testejä voi ostaa apteekista. Tämä vaatii visuaalista lukutaitoa (ks. luku 2.3), että tunnistaa kuvasta apteekin logon ja osaa yhdistää logon liittyvän paikkaan, mistä testejä voi ostaa.

Taulukko 3F. Taulukossa näkyy ydinlause, ja siihen liittyvät kuvat. Äänenä on uutistenlukijan ääni.

Suomessa voi ostaa uudenlaisen kotitestin.		26.10.2022
	Ääni: uutistenlukijan ääni.	

Kuvassa on asiakas, joka ostaa apteekista kotitestin. Hyllyillä näkyy paljon purkkeja, ja seinällä näkyy apteekin vihreä logo. Suomessa apteekista ostetaan lääkkeitä ja muita sairaanhoitoon liittyviä tuotteita. Kuva välittää viestin, että apteekista voi ostaa myös kotitestin.

Analyyysi: Kuva antaa lisää tietoa ydinlauseeseen näyttämällä paikan, mistä voi ostaa kotitestin. Konkreettinen aihe, jota tukee testin ostamisen näyttäminen kuvan avulla. Uutispätkästä puuttuu tieto, mistä testin voi ostaa. Kuvasta tämä käy kuitenkin ilmi.

4.4.7 Yhteenvetoa kuvan, äänen ja tekstin merkityksestä

Kuva tukee pääosin ydinlausetta. Poikkeuksena on yksi ydinlause, jossa väärä kuva tulee näkyviin liian aikaisin. Kuva ja taustääni tukevat ydinlausetta kahdessa uutispätkässä (4.10. ja 10.10.2022). Kuva liittyy ydinlauseeseen tuomalla esiin siitä keskeisiä asioita ja taustääni kertoo kuvaan liittyvää ääntä. Kuva tukee ydinlausetta kahdessa uutispätkässä (26.9. ja 26.10.2022). Kuvan avulla näytetään museon sijainti Helsingissä ja tuodaan esille näyttelyä. Toisessa kuvassa näytetään ihmisiä, jotka ovat palanneet työpaikalle. Kuvien äänenä on uutistenlukijan ääni, koska tapahtumiin itsessään ei liity ääntä. Neljä kuvaa (20.9, 4.10, 7.10 ja 26.10.2022) ja niihin liittyvät äänet tukevat ydinlausetta osittain, koska kuva aukaisee vain osan ydinlauseen merkityksestä. Usein ydinlauseessa on käytetty abstrakteja tai monimerkityksisiä sanoja. Kuvan äänenä on joko uutistenlukijan ääni tai kuvaan liittyvä taustääni. Ääni itsessään ei kuitenkaan lisää kuvan merkitystä ymmärtämisen tukena.

Neljässä kuvassa kuva tukee osittain ydinlausetta (20.9., 20.9., 7.10. ja 26.10.2022). Kuvissa tuodaan ilmi mihin asiaan ydinlause liittyy, mutta ydinlausetta kokonaisuutena ei pystytty aukaisemaan kuvien avulla. Yhdessä kuvassa kuva ei tue ydinlausetta (30.9.2022), koska kuva ei liity ydinlauseeseen. Lauseessa kerrotaan kuvataiteilija Thomas Houseagosta, mutta näytetään kuva Brad Pittistä. Yhdessä kuvassa (26.10.2022) kuva tuo lisää tietoa ydinlauseeseen näyttämällä paikan, josta testin voi ostaa. Tämä vaatii kuitenkin visuaalista lukutaitoa, että osaa tunnistaa ostopaikaksi apteekin logon perusteella. Seuraavassa kappaleessa käyn läpi tarkemmin selkouutisten multisemioottisuutta.

4.5 Multisemioottisuus selkouutisissa

Multisemioottisuus selkouutislähetyksissä muodostuu kuvan ja kuvaan liittyvän äänen, puheen ja tekstin yhteistyöstä. Kokonaisuudessaan uutislähetys on rakennettu uutispätkistä, jotka erotetaan toisistaan välikuvan ja äänen avulla toisistaan. Lähetyksessä uutisteksti luetaan selkokielisesti, jolloin uutisten seuraaja sekä näkee että kuulee saman tekstin samanaikaisesti. Audiovisuaalisuus huomioi myös kirjoitetun tekstin visuaalisena elementtinä. Kuvan ja äänen avulla asiasta rakennetaan kokonaisuus (Immonen 2020, 14).

Selkouutisissa toimittaja lukee uutistekstin selkokielellä. Lähetyksen selkokieliseen puheeseen tulee kuitenkin poikkeus silloin, kun lähetyksessä käytetään haastatteluja. Haastateltavat puhuvat puhekieltä, joka ei noudata selkokielen ohjeita. Haastattelu litteroidaan visuaalisesti näkyviin tekstityksenä, mutta sekään ei auta ymmärtämisessä, koska puhetta ei muuteta selkokieliseksi. Parhaiten uutisissa toimii, kun haastattelut näytetään kuvina, mutta puhe muutetaan epäsuoraksi ilmaukseksi, jonka uutistenlukija esittää selkokielellä. Tästä on esimerkkinä uutispätkä 12, jossa Kikan näyttelijää Sara Melleriä on haastateltu. Uutistenlukija tiivistää puheenvuoron kertomalla, että Mellerin mielestä Kikka oli valoisa ihminen.

4.5.1 Uutislähetyksen visuaalisuus

Selkouutislähetyksen visuaalinen rakenne koostuu uutisten alkukuvasta, välikuvista ja lopun taustakuvasta. Nämä kuvat muodostavat uutislähetyksen struktuurin, joka toistuu lähetyksestä toiseen. Uutispätkissä käytettävät kuvat ja videot vaihtuvat aiheen mukaan. Uutispätkissä käytetään kuitenkin samaa kuvamateriaalia, kuin yleiskielisissä uutisissa, joten kuvakulmia ei voi valita tukemaan pelkkää selkokielistä ilmaisua. Usein uutisen sisältö pitääkin rakentaa siten, että kuvamateriaali ohjaa tekstin sisältöä (Leskelä 2019, 271). Myös Kulkki-Nieminen kiinnittää huomion samaan asiaan lehtiutisissa käytettävissä kuvissa. Kuvat ei ole otettu selkokielen näkökulmasta, vaan ne ovat yleisiä uutiskuvia (Kulkki-Nieminen 2023, 83). Selkouutisten kuvien pitäisi avata uutisen sisältöä kuvan avulla, jolloin kuvat täydentävät tekstiä ja laajentavat tietopohjaa. Semioottisesti ajatellen kuva toimii merkinä asialle (ks. luku 2.1).

Kuvan avulla, ja erityisesti uutisissa käytettävän liikkuvan kuvan avulla, voidaan asioita tuoda ilmi tapahtumien kautta. Kuvien narratiivisuus tulee esiin, kun niiden avulla näytetään, miten asiat etenevät (Kress–Van Leeuwen 1996, 43). Esimerkiksi uutispätkässä 8 käsitellään ajanpuutetta vanhusten kotihoitossa, ja näytetään videon avulla, miten hoitaja tekee monia asioita vierailun aikana. Tämän videon avulla voidaan avata abstraktia käsitettä ajanpuute, jota olisi muuten vaikea selittää. Kuva voi myös täydentää viestiä, kuten uutispätkässä 11 uudesta kotitestistä. Uutisessa katsoja näkee, mistä paikasta testin voi ostaa. Tätä tietoa ei tuoda muuten esille. Tässä kuva nostaa esiin lisätietoa asiasta eli täydentää kokonaisuutta (Immonen 2020, 14). Tämä kuitenkin vaatii katsojalta visuaalisen viestin huomaamista ja kulttuurintuntemusta (Herkman 2005, 12), jotta hän tietää, millainen apteekin logo on Suomessa ja miten sen voi tulkita ostopaikaksi. Samoin uutispätkässä 9, ensimmäisessä

ydinlauseessa käytetään uutiskuvaa, joka on otettu Helsingissä Mannerheimintieltä. Kuvassa näytetään Amos Rexin taidemuseo ulkoapäin. Ydinlauseessa korostetaan taidemuseon sijaintia Helsingissä, *Taidemuseo Amos Rexissä Helsingissä*. Toisessa ydinlauseeseen liittyvässä uutiskuvassa ei enää näytetä taidemuseota ulkoapäin, vaan kuva on näyttelystä. Silloin ydinlauseessa ei myöskään ole tarkennusta *Helsingissä*.

Valmis kuvamateriaali ei kuitenkaan aina toimi hyvin. Esimerkiksi uutispätkä 4, jossa käsitellään sähkönnousun merkitystä kuntien jakautumiseen, ei saa tukea käytetyistä kuvista. Abstraktia lausetta on vaikea todentaa kuvien avulla. Kuvien kokonaisuuden tulkintaan vaikuttaa se, millainen keskinäinen suhde kuvalla, ja siihen liitettyllä tekstillä on toisiinsa. Merkkijärjestelmät voivat vahvistaa kokonaisuutta (Immonen 2020, 14.) Toisaalta, jos merkit eivät tule tekstin sanomaa, kuva ei tue tekstin ilmaisua. Ydinlauseeseen liitettyssä uutiskuvissa näytetään sähköjohtoja ja palamattomia sähkölamppuja. Nämä liittyvät sähkön käyttämiseen, mutta kuntien jakaantumiseen näillä kuvilla ei ole mitään annettavaa. Kuvien avulla voi todeta, että sähköä käytetään paljon erilaisissa paikoissa ja tilanteissa.

4.5.2 Uutislähetysten auditiivisuus

Tekstin auditiivisuus tulee esiin kahden erilaisen käyttötarkoituksen avulla. Auditiivista ilmaisua käytetään sekä kuviin liittyvinä ääninä että uutistekstin selkokieliseen lukemiseen ns. selkouutispuheeseen (ks. luku 1.2). Jokaisessa lähetyksessä uutisteksti luetaan ääneen. Sama teksti näkyy uutisissa myös tekstitettyinä. Kaikissa uutispätkissä ei ole kuvaan liittyvää ääntä. Jos kuvaan on liitetty ääni, se tukee kuvaan liittyvää kokemusta. Välillä kuvassa ei tarvita ääntä tukemaan kokemusta, jos kuvattavaan asiaan ei itsessään liity ääntä. Tällaisia aiheita ovat muun muassa susien määrän laskeminen, näyttelyt sekä kuvat asiakkaista kaupassa. Silloin uutisjutun äänenä on vain uutistenlukijan ääni. Ääni antaa tukea kuvan välittämään ilmiöön silloin, kun esimerkiksi juhlietaan Arkkitehtuurin Finlandia-palkinnon jakamista. Kuvan äänenä on taputuksia. Samoin, kun hoitaja keskustelee vanhuksen kanssa, taustäänänenä on hiljaista keskustelua. Keskustelun sisällön kuuleminen ei ole tarkoitus, vaan taustäänellä tuodaan esiin, mitä henkilöt tekevät kotikäynnin aikana.

Kuviin liitetyt taustäänät tekevät uutista monikanavaisia ja tukevat katsojan kokemusta kuvan sisällöstä. Eri asioista kuullut äänet ovat merkkejä, joiden pohjalta vastaanottaja muodostaa itselleen kuvan käsiteltävästä asiasta (Huovila 2001, 25). Ääni voidaan mieltää semioottiseksi merkiksi jostain asiasta. Merkin avulla voidaan korvata toinen tarkoite tai

merkitys (Kuiri 2012, 7). Kuvaan liitettävä ääni ei kuitenkaan aina tue asian ymmärtämistä. Esimerkkinä tästä ovat uutispätkissä olevat haastattelut. Kuvassa oleva haastateltava puhuu puhekieltä, jossa hän käyttää puhekielen sanastoa ja rakenteita. Haastateltavat myös puhuvat melko nopeasti. Selkokieliisyyden vaatimukset puheessa eivät siis täyty (ks. luku 2.4.5).

Keskeistä uutisen auditiivisuudessa on selkokielellä puhutun tekstityksen lukeminen. Tässä selkokieliisyyden vaatimukset tulevat hyvin esiin. Puhe on hidasta, selkeää ja selvästi äännettyä (Leskelä 2022, 101–103). Vaikka ääntäminen on selkeää, se ei ole monotonista lukemista, vaan taukojen avulla huomioidaan myös kirjoitettujen välimerkkien merkitykset. Puhe antaa kuulijalle aikaa kuunnella puhetta ja lukea tekstiä yhtä aikaa. Puhe toistaa kirjoitetun uutistekstin, joten puheessa pitää käyttää samoja sanoja kuin kirjoitetussa tekstissä.

4.5.3 Uutislähetksen tekstuaalisuus

Tekstuaalisuus näkyy uutisissa uutisteksteissä ja lähetykseen liittyvissä yleisissä tiedoissa, kuten uutisen nimessä. Yleisissä tiedoissa tuodaan ilmi muun muassa toimittajien nimet. Myös tervehdykset toistuvat samanlaisina jokaisessa lähetyksessä. Uutisteksteissä lähtökohtana on selkokieliisen kirjoittamisen ohjeet (ks. luku 2.4). Tekstit on suunnattu selkouutisten taitotasolle A2-B1 (ks. luku 2.5).

Uutistekstien selkokieliisyydessä oli paljon eroja. Konkreettisista asioista kerrottaessa teksti noudatti johdonmukaisesti selkokielen ohjeita. Esimerkiksi uutispätkä 12, jossa kerrotaan Laulaja Kikasta tehdystä elokuvasta, noudattaa ohjeita hyvin. Teksti etenee lyhyin ja yksinkertaisin lausein ja tekstissä käytetään yksinkertaisia sanoja. Toisaalta esimerkiksi uutispätkässä 2, jossa kerrotaan susien sopivasta määrästä, on teemapaikalle nostettu Luonnonvarakeskus. Tämä ei ole tuttu organisaatio. Tällöin uutisten katsojan huomio kiinnittyy tähän sanaan ja sen ymmärtämiseen. Jos lähtökohtana on tuttuuden korostaminen, uutinen olisi voinut lähteä liikkeelle paikasta Suomi. Ydinlauseena olisi voinut olla, että *Suomessa on laskettu susille sopiva määrä*. Vasta tekstissä olisi tullut esiin myöhemmin, mikä taho on laskenut määrän. Abstraktien asioiden kertominen tekstissä on haastavaa, koska tilaa on käytössä vähän. Yleensä konkreettisen asian saa tiivistettyä selkokielellä tähän tilaan, mutta se vaatii sitä, että käytetään helppoja sanoja, joita ei tarvitse selittää.

Poikkeuksen tekstin selkokieliisyyteen teki haastattelujen litterointi. Aineistossani on neljä uutispätkää, joissa käytetään litteroituja haastatteluja (kaksi uutispätkää 20.9, yksi 7.10 ja

26.10.). Haastatteluissa käytetään sekä vaikeaa sanastoa että puhekielisiä ilmauksia. Kun haastateltavat eivät puhu selkokieltä, niin myöskään litteroitu tekstitys ei ole selkokieltä. Tämä ongelma nousee esiin myös nähdyn uutistekstin osana. Litterointi vaatii kirjoittamaan puhutun ilmauksen mukaisesti, mikä aiheuttaa vaikeuksia ymmärtää myös kirjoitettua tekstiä. Useissa uutispätkissä oli kuitenkin käytetty epäsuoraa ilmausta haastateltavan puheesta. Kuvassa näytettiin haastattelu, mutta haastateltavan ääni ei kuulunut. Sen sijaan uutistenlukija oli tiivistänyt haastattelun sisällön epäsuoraksi ilmaukseksi, jonka hän luki kuvan esittämisen aikana. Tämä teki tekstistä selkokielellisen.

5 Päätäntö

Olen tässä tutkimuksessa selvittänyt, millaisia selkokieleisyyden keinoja käytetään Yle Uutiset selkokieleksi -lähetyksessä. Tutkimuksen aluksi nostin esiin multisemioottisen lähtökohdan (ks. luku 2.2) tekstin määrittelyssä ja totesin, että uutislähetys audiovisuaalisena kokonaisuutena voidaan määrittää multisemioottiseksi tekstilajiksi. Nostin esiin myös visuaalisuuden sekä tekstiä tukevana osana että lukijan lukutaitoon liittyvänä visuaalisena lukutaitona (ks. luku 2.3). Tämän jälkeen toin esiin selkokieleisyyden ominaisuuksia tekstin ja puheen osalta (ks. luku 2.4). Luvussa kolme esittelin tutkimusaineiston ja -kysymykset. Viimein analysoin 14 uutispätkää, jotka olin valinnut tutkimukseeni. Analyysini koostui kolmesta osasta, joiden avulla vastasin tutkimuskysymyksiini. Analyysissa tarkastelin ydinlauseen rakennetta ja käytettäviä sanoja sekä ydinlauseeseen liittyviä kielellisiä ja audiovisuaalisia tekijöitä. Uutispätkää analysoin selkomittarin avulla ja nostin esiin koko tekstin osalta keskeisiä huomioita. Lopuksi tein multisemioottisen sisällönanalyysin ja kokosin visuaalisuuden, auditiivisuuden ja tekstuaalisuuden merkitystä selkouutisissa. Kokoan tähän lopuksi analyysin tulokset ja mietin jatkotutkimuksen aiheita sekä annan ehdotuksia, miten selkomittaria voisi kehittää arvioimaan myös multisemioottisia tekstejä. Pohdin myös sitä, miten tuloksia voi hyödyntää aikuisten maahanmuuttajien suomen kielen opetuksessa.

5.1 Multisemioottisuus selkouutisissa

Aineiston analyysin mukaan Yle Uutiset selkosuomeksi -televisiolähetys noudattaa selkokieleisyyden ohjeita lauseiden lyhyiden ja sidosteisuuden suhteen. Virkkeissä on usein vain päälause tai päälause ja sivulause. Virkkeet ovat myös lyhyitä. (ks. luku 2.4.) Selkokieleisyyden suosituksista poiketaan sanajärjestyksen käytössä. Useissa ydinlauseissa käytetään muuta kuin suoraa sanajärjestystä eli subjekti, predikaatti ja objekti (SPO). Yleisin poikkeava lauserakenne on eksistentiaalilause, jossa on käänteinen sanajärjestys eli adverbiaali–predikaatti–subjekti (APS). Tätä voidaan perustella lauseen teemapaikkaisuudella, jossa tuttu paikka tai tekijä nostetaan esiin teemapaikalla. Tosin aina teemapaikalle ei nosteta tuttua asiaa, esimerkiksi kun uutisessa nostettiin teemapaikalle Luonnonvarakeskus. Luonnonvarakeskus ei ole tuttu paikka selkokielen käyttäjille.

Käytetyt sanat ovat pääosin myös yksinkertaisia yleiskielen sanoja, mutta tästäkin löytyi poikkeuksia. Tutkimissani ydinlauseissa käytetään pääosin yleisiä sanoja, mutta selkomittarin

analyysin mukaan teksteistä löytyy myös moniosaisia yhdyssanoja ja monimerkityksisiä sanoja. Usein näitä ei ollut selitetty tekstissä auki, vaan lukijan pitäisi osata itse yhdistää sanat muuhun tekstin tietoon. Esimerkiksi verbi *jakaa* voidaan määritellä konkreettisesti, kun jotakin jaetaan paloiksi tai osiin. Selkouutisissa sitä käytetään kuitenkin abstraktissa merkityksessä, kun jotain asiaa jaetaan mielikuvien tasolla.

Suurimmat ongelmat uutislähetysten selkokielisyydessä aiheutuvat uutisten haastatteluista. Koska uutisten kuva- ja äänimateriaali on sama kuin yleiskielisissä uutisissa, haastattelut ovat myös yleiskielisiä (ks. luku 2.5). Kun haastateltava puhuu puhekieltä, hän ei puhu selkokielisesti eli käytä hitaampaa puhetempoa eikä selkokielisiä yleisiä sanoja (ks. luvut 2.4.4 ja 2.4.5). Puhe ei silloin vastaa selkopuheen standardeja. Kun haastattelu litteroidaan, silloin litteroitu teksti ei myöskään vastaa selkokielen ohjeita (ks. luku 2.4.3). Tämä tuo välillä pitkiäkin selkokieltä käyttämättömiä jaksoja uutislähetykseen. Useat uutispätkät, jotka sisälsivät litteroituja haastatteluja, saavat selkomittarin testissä arvion, että teksti ei täytä kaikkien pääkriteereiden mukaista selkokielisyyttä eli teksti ei ole selkokielistä. Suosittelen selkokielisten uutisten selkokielisyyden takaamiseksi sitä, että lähetyksessä ei käytettäisi lainkaan suoria haastatteluja. Haastattelujen avulla asia henkilöidään kuvan ihmiseen, mikä on yksi lähtökohta kuvan käytölle (ks. luku 2.5). Kun käytetään epäsuoraa ilmaisua, uutiskuvassa voidaan näyttää haastateltavan kuva, mutta lähetyksessä kuuluva ääni on uutistenlukijan ääni. Tämä takaa sen, että sekä lähetyksessä kuultava ääni että tekstitys noudattavat selkokielen ohjeita.

Audiovisuaalisuus tukee lähetysten selkokielisyyttä. Uutistenlukija puhuu hitaammin kuin yleiskielisissä lähetyksissä. Hän artikuloi sanat selvästi ja huolellisesti (ks. luku 2.4.5). Puheen ja tekstin samanaikaisuus tukee myös ymmärtämistä. Kuviin liitetyt taustaäännet toimivat myös hyvin kokemuksen välittämisenä. Juhlatilaisuudessa kuuluvat taputukset tai hoitajan ja vanhuksen puhuminen luovat videon avulla tunteen siitä, että tapahtuma on aito, koska näitä ääniä kyseisissä tilanteissa kuuluu (ks. luku 2.5). Uutispätkissä käytettiin muutamia monilauseisia virkkeitä, esimerkiksi *Kaikki on pehmeän harmaata, ja siksi näyttää siltä, että aika on pysähtynyt*. Puhuttuna ja kuvan kanssa näytettynä, virke toteaa, että harmaa väri näyttää pysähtyneeltä ajalta. Kun lähetyksessä kerrotaan, että *kaikki on pehmeän harmaata*, kuvassa näytetään samaan aikaan harmaata väriä. Sen jälkeen samassa kuvassa todetaan, että *näyttää siltä, että aika on pysähtynyt*. Kuva on pysähtynyt näyttämään kohtaa, jota virkkeen loputtua vielä tarkennetaan. Tässä kuva tukee tekstiä ja tekstin lukeminen

ajoittaa tekstin ymmärtämistä suhteessa kuvaan. Moniosainen virke pätkitään osiin, joiden ymmärtämistä helpottaa tekstin lukeminen ja kuvan näyttäminen oikea-aikaisesti.

Välillä visuaalisuus kuitenkin heikensi ymmärtämistä, kun kuva ja teksti eivät kuuluneet yhteen. Tällainen leikkaustekninen ongelma tuli esiin, kun kuvatekstissä luki, että *Thomas Houseagon näyttely on esillä Tampereella*, mutta kuvassa ei ole Houseago, vaan Brad Pitt. Toki sen jälkeen lähetyksessä siirryttiin puhumaan Brad Pittistä ja näyttämään hänen töitään taidemuseossa. Ydinlauseen yhteyteen liitetty väärä kuva kertoo kuitenkin siitä, että kuva ja teksti eivät toimi yhdessä suunnitelman mukaan. Toinen ongelma liittyy abstraktien asioiden ja sanojen selittämiseen kuvien avulla, kuten esimerkiksi ydinlauseessa *Suomen talous huononee*, näytetään kuvia kaupasta kassalta ja ostoksia tekeviä vanhuksia. Miten kuvan avulla voi aukaista laajemmin käsitettä talous? Tähän liittyy ongelma siitä, että saatava kuvamateriaali on yhteistä yleiskielisten uutisten kanssa (ks. luku 2.5).

Tekstin audiovisuaalisuus on keskeinen osa uutista. On mielenkiintoista pohtia sitä, miten televisiouutisissa korostuu kuvan merkitys ja kuvan pitää herättää mielenkiinto asiaa kohtaan. Yksi lähtökohta kuvan valinnassa on se, että kuvan pitää kertoa jotakin sellaista, mitä esimerkiksi selostuksessa ei sanota. (Immonen 2020, 31.) Jos tämä on lähtökohtana uutiskuvan valinnassa, miten se suhteutuu selkokielen vaatimukseen, että kuvan avulla tehdään tekstiä ymmärrettävämmäksi. Miten tämä tukee sitä ajatusta, että kuva aukaisee myös tekstissä käytettyjä käsitteitä ja sanoja? Selkokielisessä tekstissä kuva tukee ja helpottaa tekstin ymmärtämistä tarjoamalla tukea tulkitsemiseen ja sisällön käsittelemiseen. Ymmärtämiseen vaikuttaa myös tekstin ja kuvan yhdistäminen. Kuvanlukutaito tai visuaalinen lukutaito ohjaa tapaa nähdä ja tulkita kuvia. (Leskelä 2019, 196.) Selkokielen vaatimusten mukaan kuvamateriaalin pitää tukea asian ymmärtämistä. Tämä asettaa vaatimuksen kuvan yksinkertaisuudelle ja sisältöön liittymiselle. Tutkimushypoteesini vahvistuivat tutkimuksen tulosten myötä. Uutislähetys noudattaa pääosin selkokielelle asetettuja tavoitteita. Lähetyksessä käytettävät haastattelut alentavat kuitenkin lähetyksen kielellistä selkokielisyyttä.

5.2 Selkomittarin kehittäminen ja selkouutiset oppimisen tukena

Selkomittarin kehittämiseen multisemioottisen tekstin arvioimiseen tarvitaan paljon tutkimusta. Kuvien osalta tutkimusta on tehty lehtitekstien kuvien tutkimuksessa (ks. Kulkki-Nieminen 2023). Yhtenä lähtökohtana multisemioottisen tekstin arvioinnissa voisi olla

mediatekstin ja kuvan yhteenliittyminen. Väitteitä voisivat olla: Tukeeko kuva tekstin ymmärtämistä? Onko kuvassa tekstissä käsiteltäviä asioita? Onko kuva selkeä? Liikkuvan kuvan suhteen on vaikeaa määrittää, mitä kohtaa kuvassa pitäisi määrittellä. Minä ratkaisin liikkuvan kuvan ja tekstin ongelman siten, että käytin lähtökohtana still-kuvaa ydinlauseen kohdalla. Analysoitaessa esimerkiksi elokuvia tämä sama lähtökohta ei toimisi.

Selkomittarissa pitäisi multisemioottisen tekstin analyysia varten lisätä osia kuvan tarkasteluun. Tämän lisäksi toinen uusi näkökulma olisi tekstin auditiivisuuden tarkastelu, eli sen selvittäminen, miten äänet tukevat ymmärtämistä. Antaako ääni lisää tietoa kuvasta? Onko ääni oleellinen osa tapahtumaan? Onko ääni selkokielistä?

Opiskelijan oppimisen kannalta on keskeistä, että hän käyttää eri tekijöitä, jotka auttavat häntä ymmärtämään tekstiä paremmin. Uutisten ymmärtämisessä tärkeää on hyödyntää eri aisteja eli katsoa kuvia, kuunnella ja lukea tekstiä. Tämän kokonaisuuden avulla uudestakin asiasta pitäisi pystyä ymmärtämään se, mihin kokonaisuuteen asia liittyy. Uutisten kielitaitotaso vaatii peruskielitaitoa, eli oppijan pitää osata yleisiä sanoja ja ymmärtää peruslauseita. Uutislähetyksessä käytettäviä sanoja ei voi usein selittää auki, koska käytettävissä olevaa tilaa on siihen liian vähän. Kuvan avulla voidaan tukea ymmärtämistä, koska kuvan avulla näkee uutisen aihepiirin. Ohjaan uutisten katsomisessa opiskelijoita siihen, että lähetysten voi pysäyttää vaikeaan tai uusien sanojen sisältävään kohtaan, ja uutisen voi katsoa moneen kertaan. Kaikkia sanoja ei tarvitse ymmärtää, jotta asiasta saa poimittua keskeisen tiedon. Toki tärkeimpiä sanoja kannattaa etsiä sanakirjasta.

Selkokieltä käytetään laajan selkokielisen ryhmän erilaisiin kielellisiin tarpeisiin, joten tutkimus suomen kielen oppijoiden selkokielen ymmärtämisestä olisi tarpeen. Nyt luotan tutkimukseen siitä, että selkokielinen teksti tukee suomen kielen ymmärtämistä. Nojaan tässä lähtökohdassa selkokielestä tehtyyn tutkimukseen (ks. Leskelä, Kulkki-Nieminen, Stolt, Vinni). Olen tämän tutkimuksen myötä oppinut paljon uutta tietoa selkokielestä, ja sen käyttämiseen liittyvistä näkökulmista. Monet selkouutisissa käytettävistä keinoista korostuvat opettajan työssä, kuten selkeän puheen merkitys, yleisten sanojen käyttö ja kuvien antama tuki. Tutkimus nostaa esiin nämä tekijät keskeisinä seikkoina selkouutisissa, mutta samat lähtökohdat toimivat myös selkokielisen opetuksen lähtökohtina. Omaan työhöni olen saanut varmuutta siitä, että selkokielisten uutisten avulla oppimista voidaan helpottaa. Toivottavasti tämä tutkimus antaa tukea selkokielisten uutisten käyttämiselle osana opetusta myös muille suomen kielen opettajille.

Lähteet

Aineslähteet

Yle Uutiset selkosuomeksi -lähetykset ja uutispätkän ydinlause

- 20.9. 2022 Eduskunta on hyväksynyt uuden potilasturvallisuuslain.
Suomen talous huononee.
Luonnonvarakeskus on laskenut susille sopivan määrän Suomessa.
- 26.9. 2022 Taidemuseo Amos Rexissä Helsingissä on uusi näyttely.
- 30.9. 2022 Tampereella on esillä kuvanveistäjä Thomas Houseagon näyttely.
- 4.10. 2022 Eilen jaettiin Arkkitehtuurin Finlandia-palkinto.
Hoitajien palkkariita on ohi.
- 5.10. 2022 Ajanpuute on ongelma vanhusten kotihoidossa.
- 7.10. 2022 Suomi helpottaa työperäistä maahanmuuttoa.
Sähkön hinnannousu jakaa kuntia.
- 10.10. 2022 Laulaja Kikasta on tehty elokuva.
- 26.10. 2022 Lapissa hoitajille tarjotaan neljättä koronarokotetta ensimmäisenä Suomessa.
Monet ovat palanneet takaisin työpaikalle korona-ajan etätyöstä.
Suomessa voi ostaa uudenlaisen kotitestin.

Muut lähteet

APOPS, 2018. *Aikuisten perusopetuksen opetussuunnitelma*. [Verkkojulkaisu.] Viitattu

29.12.2022. Saatavissa: [Helsingin aikuislukio aikuisten perusopetusopetussuunnitelma.pdf](#).

Björkvall, Anders 2009. *Den visuella texten. Multimodal analys i praktiken*. Studentlitteratur AB, Lund.

Bruun, Mikko – Koskimies, Ilkka – Tervonen, Ilkka 1989. *Uutisoppikirja*. Tammi, Helsinki.

Hamunen, Markus – Huumo, Tuomas 2020. Kielitaju kielentutkijan työkaluna. –

Kielentutkimuksen menetelmät 1–5. 199–239. Toim. Milla Luodonpää-Manni, Markus Hamunen, Reetta Konstenius, Matti Miestamo, Urpo Nikanne, Kaius Sinnemäki. SKS, Helsinki.

Herkman, Juha 2005. Mihin tarvitaan visuaalista (luku)taitoa? – *Tuokio kuvia*. 9–19. Toim.

Satu Kiiskinen ja Johanna Virkkunen. Äidinkielen opettajain liitto, Helsinki.

- Hirvonen, Maija – Kinnunen, Tuija 2020. Lukijalle. – *Saavutettava viestintä. Yhteiskunnallista yhdenvertaisuutta edistämässä*. 5–6. Toim. Maija Hirvonen ja Tuija Kinnunen. Gaudeamus, Helsinki.
- Huovila, Tapani 2001. *Uutinen eri välineissä. GSM-sähkeestä taustajuttuun*. Inforviestintä, Helsinki.
- Eskola, Jari 2018. Laadullisen tutkimuksen juhannustaiat: laadullisen aineiston analyysi vaihe vaiheelta. – *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2*. 209–231. Toim. Raine Valli. PS-kustannus, Jyväskylä.
- Immonen, Leena 2020. *Television haastattelu-uutinen multisemioottisena tekstilajina*. [Akateeminen väitöskirja.] Helsingin yliopisto, Helsinki.
- Juusola, Markku 2019. *Selkokielen tarvearvio 2019*. Selkokeskus, Kehitysvammaliitto ry. Viitattu 18.1.2023. Saatavissa: [Tarvearvio-2019.pdf \(selkokeskus.fi\)](#).
- Järvi, Outi 2005. Kuvia konteksteissaan. Kuvallisen ilmaisun perinteitä ja uusia ulottuvuuksia. – *Kuvia analysoimaan. Kuva-analyysin malleja ja sovelluksia*. 16–32. Toim. Outi Järvi ja Merja Koskela. Vaasan yliopisto, Vaasa.
- Kartio, Johanna 2010. Miten puhua selkokieltä? – *Selkokieli ja vuorovaikutus*. 8–24. Toim. Johanna Kartio. Kehitysvammaliitto, Helsinki.
- Kielikoulu. Yle Kielikoulu – Yle Språkskolan. [Verkkosivu.] Viitattu 24.2.2023. Saatavissa: [Kielikoulu Språkskolan – yle.fi](#).
- Kielitaidon tasojen kuvausasteikko 2003. [Verkojulkaisu.] Viitattu 9.3.2023. Saatavissa: [kielitaidon_tasojen_kuvausasteikko.pdf \(oph.fi\)](#).
- KS. Kielitoimiston sanakirja. [Verkojulkaisu.] Viitattu 2.3.2023. Saatavissa: <https://www.kielitoimistonsanakirja.fi/>
- Kirjoita selkokieltä -koulutus 16.3.2022 Helsinki. [Kurssin materiaali.] Viitattu 8.11.2022.
- Koskela, Merja 2005. Kuvallisen käänteen kielellisellä puolella – Pitäisikö kuvan kiinnostaa kielentutkijaa? – *Kuvia analysoimaan. Kuva-analyysin malleja ja sovelluksia*. 7–15. Toim. Outi Järvi ja Merja Koskela. Vaasan yliopisto, Vaasa.
- Kotus. Kotimaisten kielten keskus. Viitattu 6.3.2023. Saatavissa: <https://www.kotus.fi/>.
- Kress, Gunther – Van Leeuwen, Theo 1996. *Reading Images. The Grammar of Visual Design*. Routledge, London.
- 2001. *Multimodal discourse. The modes and media of contemporary communication*. Arnold, Lontoo.
- KS. Kielitoimiston sanakirja 2021. [Verkojulkaisu.] Kotimaisten kielten keskus ja Kielikone Oy, Helsinki. Viitattu 20.2.2022. Saatavissa: https://www.kielitoimistonsanakirja.fi.

- Kuiri, Kaija 2012. *Johdatus semantiikkaan*. Finn Lectura, Helsinki.
- Kulkki-Nieminen, Auli 2010. *Selkoistettu uutinen. Lingvistinen analyysi selkotekstin erityispiirteistä*. [Akateeminen väitöskirja.] Tampereen yliopisto, Tampere.
- 2023. Journalistisen valokuvan rekontekstualisoiminen selkouutiseen. *Virittäjä* 1/2023. 60–87.
- Kuutti, Heikki 2006. *Uusi mediasanasto*. Atena, Jyväskylä.
- Leskelä, Leealaura 2012. Selkokielen vuorovaikutuksen ohjeet. – *Haavoittuva keskustelu. Keskustelunanalyttisiä tutkimuksia kielellisesti epäsymmetrisestä vuorovaikutuksesta*. 279–298. Toim. Leealaura Leskelä ja Camilla Lindholm. Kehitysvammaliitto, Helsinki.
- Leskelä, Leealaura – Kulkki-Nieminen, Auli 2015. *Selkokirjoittajan tekstilajit*. Kehitysvammaliitto, Helsinki.
- Leskelä, Leealaura 2019. *Selkokieli. Saavutettavan kielen opas*. Kehitysvammaliitto, Helsinki.
- Leskelä, Leealaura – Uotila, Eliisa 2020. Selkokieli saavutettavan viestinnän välineenä. – *Saavutettava viestintä. Yhteiskunnallista yhdenvertaisuutta edistämässä*. 227–248. Toim. Maija Hirvonen ja Tuija Kinnunen. Gaudeamus, Helsinki.
- Leskelä, Leealaura 2022. *Selkopuhetta! Puhuttu selkokieli kehitysvammaisen henkilön ja ammattilaisen vuorovaikutuksessa*. [Akateeminen väitöskirja.] Helsingin yliopisto, Helsinki.
- Luodonpää-Manni, Milla – Hamunen, Markus – Konstenius, Reetta 2020. Tutkimuksen käytäntö. – *Kielentutkimuksen menetelmät 1–5*. 1–37. Toim. Milla Luodonpää-Manni, Markus Hamunen, Reetta Konstenius, Matti Miestamo, Urpo Nikanne, Kaius Sinnemäki. SKS, Helsinki.
- Lotman, Juri 1990. *Merkkien maailma. Kirjoitelmia semiotiikasta*. Toinen tarkistettu painos. SN-Kirjat, Helsinki.
- Mikkonen, Kai 2005. *Kuva ja sana. Kuvan ja sanan vuorovaikutus kirjallisuudessa, kuvataiteessa ja ikonoteksteissä*. Gaudeamus, Helsinki.
- Nummi, Christina 2013. *Sanastotason selkeys selkokielisessä tekstissä. Vertaileva tutkimus Selkosanomien ja Helsingin Sanomien uutisartikkeleista*. [Pro gradu -tutkielma.] Viitattu 4.1.2023. Saatavissa: [Sanastotason selkeys selkokielisessä tekstissä](#). [Vertaileva tutkimus Selkosanomien ja Helsingin Sanomien uutisartikkeleista - Osuva \(uwasa.fi\)](#). Vaasan yliopisto, Vaasa.
- Nyyssönen Pasi, 2012. Televisiotutkimus. – *Genreanalyysi. Tekstilajitutkimuksen käsikirja*. 689–693. Gaudeamus, Helsinki.

- Ojamies, Mika 2015. *Yle aloittaa televisiossa uutiset selkosuomeksi*. [Tiedote.] Viitattu 8.11.2022. Saatavissa: https://yle.fi/aihe/artikkeli/2015/12/02/yle-aloittaa-televisiossa_uutiset-selkosuomeksi.
- Parole 5000 -taajuuslista. [Taulukko.] Viitattu 17.3.2023. Saatavissa: [Parole 5000 -taajuuslista \(kotus.fi\)](https://www.kotus.fi/kotus/taajuuslista).
- Sainio, Ari 2022. *Avaimet selkokieleen*. Opikerho, Espoo.
- Saukkonen, Pauli – Haipus, Marjatta – Niemikorpi, Antero – Sulkala, Helena 1979. *Suomen kielen taajuussanasto*. WSOY, Helsinki.
- Selkokeskus. [Internet-sivu]. Viitattu 9.3.2023. Saatavissa: [Selkokeskus – suomeksi » Tietoa meistä](https://selkokeskus.fi/tietoa/meista).
- Selkomittari 2.0. [Verkkójulkaisu.] Viitattu 8.11.2022. Saatavissa: <https://selkokeskus.fi/wp-content/uploads/2022/04/Selkokielen-mittari-2.0.pdf>.
- SKS = Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Stolt, Jenni 2021. *Selkolukijat selkouutisten testajina. Laadullinen tutkimus Selkosanomien uutistekstien ymmärrettävyydestä*. [Pro gradu -tutkielma.] Viitattu 4.1.2023. Saatavissa: [StoltJenni.pdf \(tuni.fi\)](https://tuni.fi/stoltjenni.pdf) Tampereen yliopisto, Tampere.
- 2023. Selkoa sanomista – Selkolukijoiden havaintoja selkokielisten uutistekstien ymmärrettävyydestä. *Virittäjä 1/2023*. 139–147.
- Tuomi, Jouni – Sarajärvi, Anneli 2009. *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Tammi, Helsinki.
- Vanhatalo, Ulla – Tissari, Heli 2017. Esittelyssä alkusanakieli. *Virittäjä 2/2017*. 244–263.
- Veivo, Harri – Huttunen, Tomi 1999. *Semiotikka. Merkeistä mieleen ja kulttuuriin*. Edita, Helsinki.
- Ventola, Eija 2006. Genre systeemisen-funktionaalisen kielitieteessä. – *Genre – tekstilaji*. 96–121. Toim. Anne Mäntynen, Susanna Shore ja Anna Solin. SKS, Helsinki.
- Vilkuna, Maria 2003. *Suomen lauseopin perusteet*. Edita, Helsinki.
- Vinni, Irja 1998. *Tekstistä selkoa. Kehitysvammaisten aikuisten selkokielisten ja yleiskielisten tekstien ymmärtäminen*. Kehitysvammaliitto, Helsinki.
- Virtanen, Hannu 2014. *Selkokielen käsikirja*. 3. painos. Opikerho, Espoo.
- White, Leila 2006. *Suomen kielioppia ulkomaalaisille*. Finn Lectura, Helsinki.
- VISK = Auli Hakulinen – Maria Vilkuna – Riitta Korhonen – Vesa Koivisto – Tarja Riitta Heinonen – Irja Alho 2004: *Iso suomen kielioppi*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki. [Verkkoversio.] Viitattu 27.3.2023. Saatavissa: <https://kaino.kotus.fi/visk/etusivu.php>.